

Bakalářská práce

2009

Michal Olbert

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Historický ústav

Bakalářská práce

Zajatecký tábor a tábor nucených prací Vojna v dobové reflexi
obyvatelstva Příbramska.

Vedoucí práce: doc. PhDr. Bohumil Jiroušek, Dr.

Autor práce: Michal Olbert

Ročník: 3

2009

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

.....

České Budějovice, 22. dubna 2009

Poděkování

Upřímně bych chtěl poděkovat všem, kdo mi jakkoliv s touto prací pomohli. Hlavně své přítelkyni, která mi vytrvale pomáhala, podporovala a usměřňovala mě. Také se mnou měla téměř až svatou trpělivost. Dále její matce za gramatickou a stylistickou kontrolu. Dalším, bez koho by tato práce asi jen těžko vznikla, je pan doc. PhDr. Bohumil Jiroušek, Dr., můj vedoucí práce, který mi asistoval svými radami a povzbuzováním.

V neposlední řadě je potřeba poděkovat panu Františku Zahrádkovi z Musea třetího odboje a panu Mgr. Václavu Trantinovi z Památníku Vojna. Poděkování patří také všem pamětníkům, kteří byli ochotni podělit se o své vzpomínky.

Anotace

Má práce Tábor Vojna a jeho reflexe obyvateli na Příbramsku je pohled na tento tábor očima prostých lidí. Pro některé z nich toto místo znamenalo pracovní příležitost, pro jiné místo, kam by se nikdy nechtěli dostat. Popisuji zde vývoj tábora a jeho fungování jako celku – život v něm, těžbu uranu a jiné práce, které byly náplní denního režimu odsouzených. Z životních příběhů několika pamětníků si můžeme vytvořit obrázek o tom, jak lidé vnímali tábor Vojna a jestli měl nějaký vliv na jejich osobní život.

V příloze můžeme najít lokalizaci, detailní plánek tábora a fotografie jak dobové, tak i ze současnosti.

Annotation

My thesis "Vojna Labour Camp" and its reflection amongst the inhabitants of Příbram region represents the perception of this camp in the eyes of ordinary people. This place created job opportunities for some of them, the others wished never to enter. I describe here the development of the camp and its function as a whole - the life there, the uranium-mining and other duties which were an integral part of the sentenced people's everyday life. From stories of some witnesses we can create a picture of how the local people perceived the Vojna Labour Camp and if it influenced their lives or not.

In the appendix there is the locality, the detailed plan and photos, both older and contemporary ones.

Obsah

1. Úvod	9
2. Tábor Vojna	12
2.1. Zajatecký tábor	12
2.2. Tábory nucené práce (TNP)	16
2.2.1. Tábor TNP Příbram-Vojna	18
2.3. Uranové nápravně pracovní tábory 1949-1953 (NPT – U)	24
2.3.1. Bunkr	28
2.3.2. Stávka na Vojně	29
3. Vzpomínky pamětníků	30
Stanislav Placatka	30
Stanislav Drnec	43
Oldřich Fous	48
Jan Voříšek	55
4. Závěr	57
5. Seznam zkratk	60
6. Seznam pramenů a literatury	61
7. Seznam obrazové přílohy	64
8. Obrazová příloha	65

„Jediný klad v tomto táboře (Tábor Vojna, pozn. Autora) je snad ten, že náš třídní nepřítel pozná v plné síle fyzickou práci a že si bude po odpykání trestu vážit jakékoliv manuální práce.“

(F. BĀRTÍK, *Tábory nucené práce na Příbramsku*, in: Podbrdsko XIII, 2007, s. 172)

1. Úvod

Tábory pro nesvobodnou pracovní sílu, jeden z mnoha názvů pro nám známé objekty, ve kterých byly v 50. letech, tedy v době největších politických procesů, věznění nejenom odpůrci režimu. Mnozí z neprávem odsouzených, v dnešní době je nazýváme „politickými vězni“, byli přikázáni do nápravných či pracovních táborů. Historie těchto zařízení na našem území sahá hlouběji, než si většina lidí myslí. První zařízení tohoto typu se objevila za druhé světové války na Jáchymovsku. Tato oblast byla bohatá na naleziště uranu, prvku, který se pro Sovětský svaz stal důležitým a nedostatkovým zbožím. V Jáchymově se ruda bohatá na tento prvek těžila již od konce 19. stol. Československo ji využívalo pouze pro svoji potřebu a to až do následujícího světového konfliktu. Po obsazení našeho území se těžba dostává do režie Třetí říše, která zde buduje první zajatecké pracovní tábory. Je důležité zdůraznit, že na těžbě se podílí pouze několik desítek zajatců, jelikož pro Německo nebyl uran tak důležitý jako například ocel či ropa. Těžbou rudy jsou nejprve pověřeni převážně francouzští váleční zajatci. S nimi je zacházeno vcelku slušně. Jiný je ale přístup k zajatcům ze Sovětského svazu, kteří se zde objevují po úspěšném německém útoku na Východ. Rusové byli totiž považováni za méněcennou rasu a podle toho s nimi Němci zacházeli. Při práci v dolech se tak nedodržují žádná bezpečnostní pravidla a práce je prováděna s primitivními nástroji. Kutání bývá často prováděno vkleče či vleže. Situace se mění po konci války, kdy se role obrací. Na těžbě se podílejí převážně němečtí zajatci. Sovětský svaz má totiž na využití uranu jiný názor. Po svržení atomových bomb na Hirošimu a Nagasaki dostává strach ze Spojených států a velice rychle se snaží shromáždit 1000 tun uranu potřebných k výrobě atomové bomby. Československo sice přispělo k tomuto množství menší částí než třeba Německo, či později samotný Sovětský svaz, ale i přesto, zvláště bezprostředně po ukončení války, patřilo k největším dodavatelům uranu. Množství dodávané naším státem nebylo dostačující a nutnost zvyšování těžby vedla k nasazení válečných zajatců a v době po komunistickém převratu k nasazování politických vězňů či nežádoucích občanů. Dochází také k protěžování uranového průmyslu nad jinými odvětvími. K tomuto účelu velice dobře sloužily tábory pro nesvobodnou práci, jejichž osazenstvo se nasazovalo na ty nejtěžší a i zdravotně nejnebezpečnější práce.

Moje práce je zaměřena na tábor Příbram-Vojna, na jeden z největších táborů pro nesvobodné pracovní síly na našem území. Záměrně přitom vynechávám další tábory, které se na Příbramsku vyskytovaly. Tábor Příbram-Brod existoval jen krátce a zůstalo po něm minimum pramenů a tábor Příbram-Bytíz, který vznikl v roce 1953 a byl později přeměněn ve věznici fungující dodnes. Pokouším se přinést nový pohled na toto téma, jelikož bylo sepsáno několik prací a knih zakládajících se na pohledech a vzpomínkách vězňů. Ale jaký měli na toto zařízení a jeho osazenstvo názor obyvatelé v okolí? Co si mysleli civilní zaměstnanci v uranových dolech, kteří se s vězni setkávali přes deset let v podzemí v místech, kde člověk nehledí na politické názory, ale snaží se pouze splnit normy pracovního plánu? Na tyto a další otázky se snažím odpovědět ve své práci. Jsem si vědom toho, že velké množství svědků již není možno vyslechnout a i ti, které se mi podařilo najít a vzpomenou si na dobu před 50 lety, nemohou být zcela objektivní a přesní. Ale to nebudou žádné výpovědi či vzpomínky po takových letech.¹

O této perzekuci občanů komunistickým režimem bylo napsáno velké množství knih. Povětšinou se ale věnují tématům, jako je Jáchymov, kde se u nás začal těžit uran jako první. Zde je významnou prací kniha Karla Kaplana a Vladimíra Pacla *Tajný prostor Jáchymov* z roku 1993. Další důležitou prací, opět od prvního z výše uvedených autorů, je kniha *Tábory nucené práce v Československu v letech 1948 – 1954* z roku 1993. Všeobecně právě texty Karla Kaplana se zaměřují na dobu poválečnou a českou společnost v éře komunismu. Další důležitou prací k tomuto tématu je kniha Oskara Pluskala *Poválečná historie jáchymovského uranu* z roku 1998.

Kromě Jáchymova nemohou být opomenuta ani témata, jako je nasazení německých zajatců na těžbu uranu na našem území, kterými se zabývá Dušan Janák ve své práci *Nasazení německých zajatců ze SSSR v Jáchymovských dolech (1947 – 1953)* uvedenou ve sborníku *Perzekuce občanů z území dnešní České republiky v SSSR* v roce 2003. A témata týkající se perzekucí občanů, kde je důležitá práce dvou českých historiků Mečislava Boráka a Dušana Janáka *Tábory nucené práce v ČSR 1945 – 1948* z roku 1996.

Táborem Příbram-Vojna se potom zabývá mladý historik František Bártík, který pracuje právě v Památníku Vojna. Má tedy k danému tématu asi nejbližší. Právě tento

¹ K tomu srovnej především práce Miroslava Vaňka (metody orální historie) uvedené v soupise literatury.

historik sepsal několik kratších studií, které vyšly ve sborníku Podbrdsko. V nich pracuje převážně s výpověďmi bývalých vězňů, kteří prošli všemi fázemi tábora Příbram-Vojna. Kromě již zmiňovaných prací, vydal v roce 2008 také asi jedinou celistvější knihu týkající se právě tohoto tábora pod názvem *Tábor Vojna ve světle vzpomínek bývalých vězňů*.

Samozřejmě by bylo možno zmínit i řadu obecnějších prací k éře padesátých let v Československu a v celém východním bloku, ty však byly použity pouze pro obecné obeznámení se s dobovým kontextem, proto je zde blíže nespecifikuji.

2. Tábor Vojna

2.1. Zajatecký tábor

Po druhé světové válce došlo ke zvýšení těžby uranové rudy. Nejednalo se o domácí využití, ale o potřeby Sovětského svazu. Po podepsání československo-sovětské smlouvy², začal být uranový průmysl protěžován na úkor ostatních odvětví, jako bylo strojírenství, hutnictví nebo zemědělství. Doly na Jáchymovsku, v té době jediné naleziště uranové rudy u nás, potřebovaly obrovské množství pracovníků, jelikož se neustále otvírala nová kutiska. V nich neměl kdo pracovat, a to i přesto, že civilním zaměstnancům byly nabízené značné výhody.³ Tento problém byl částečně vyřešen nasazením Němců určených k odsunu a z velké části také Němců zajatých Rudou armádou. Ti se oficiálně nacházeli v zajateckých táborech na území SSSR, ale ve skutečnosti byli převezeni na naše území, kde se velkou měrou podíleli na těžbě v uranovém průmyslu. Celá událost se stávala velmi nebezpečnou a hrozila vyústěním v mezinárodní incident. Zvláště po intervenci mezinárodního Červeného kříže. Proto bylo přislíbeno, že do konce roku 1949 nebude na našem území jediný německý zajatec, což se podařilo splnit až během následujícího roku.⁴

² Utajovaná československo-sovětská smlouva byla podepsána 23. listopadu 1945. Jejím hlavním tématem bylo zapojení Sovětského svazu do těžby uranu na našem území. Z obsahu vyplývaly velice výhodné podmínky pro výkup uranové rudy Sovětským svazem, přičemž na oplátku sověští experti zmapovali veškerá naleziště této strategické horniny u nás. Ačkoliv byla smlouva proklamovaná jako velice výhodná, opak byl pravdou. Například stanovení výkupní ceny bylo určeno velice nejasně a díky tomu později Československo na uranový průmysl doplácelo z vlastního rozpočtu. I přes důležitost této smlouvy o ní většina českých politiků nevěděla. Více F. LEPKA, *Český uran. Neznámé hospodářské a politické souvislosti 1945 – 2002*, Liberec 2003, s. 9 – 10.

³ Jednalo se převážně o vysoké příjmy, hornické a tzv. jáchymovské příplatky, mimořádné přiděly, nákupy ze Sovětského svazu aj. Více K. KAPLAN, *Tajný prostor Jáchymov*, České Budějovice 1993, s. 13.

⁴ F. BÁRTÍK, *Budování táborů pro nesvobodné pracovní síly v místech produkce uranové rudy na území České republiky*, in: Podbrdsko XIV, 2007, s. 61.

Jak již bylo řečeno, hlavní těžební oblastí byl Jáchymov. V brzké době byly velké zásoby uranu nalezeny také na Příbramsku,⁵ kde byl díky této skutečnosti založen zajatecký tábor.⁶ První skupina německých zajatců byla do této oblasti dovezena v roce 1947. Jejím hlavním úkolem bylo vybudovat ubytovací kapacity pro následnou těžbu. Jednalo se o několik dřevěných „baráků“. Zajatci pocházeli ze dvou zajateckých táborů na Jáchymovsku - Rovnost a Bratrství. Oba vznikly v roce 1946 opět díky práci samotných zajatců. Na našem území se v této době nacházelo několik dalších táborů stejného typu.⁷

V poválečném Československu bylo na těžbu uranu nasazeno několik tisíc zajatých Němců, kteří na tuto práci byli dovezeni ze Sovětského svazu. Zajímavý byl také způsob uspořádání táborů sloužících k těžbě. Nejprve totiž tábory spadaly pod Rudou armádu. Po jejím odchodu se Rusové starali o správu a režim táborů a české orgány o ostrahu.⁸

Z důvodu narůstajících pokusů o útěk byl v roce 1948 přistaven trestný tábor, do té doby totiž na Vojně žádný nebyl. Nejtěžším trestem za pokusy o útěk či porušení režimu před vznikem této části lágru, bylo poslán zpět do Ruska. Což se činilo minimálně a ve výjimečných případech. Po roce 1948 byli všichni narušitelé vězeňského řádu posíláni do nově vzniklého trestného tábora. Podle dochovaných zpráv byl tábor velice dobře hlídáný. Obehnan několika zónami ostnatého drátu, ke střežení bylo využíváno agresivních psů a dozorců se k zajatcům chovali velice tvrdě.

Způsob těžby na našem území, který byl řízen sovětskými kontrolory, se v podstatě neodlišoval od těžby v Sovětském svazu. Po odmyšlení modernějších nástrojů by se snad dal srovnávat s dnešním systémem těžby v Číně, odkud neustále slyšíme o důlních neštěstích a zavalování horníků. V dolech, ve kterých pracovali váleční zajatci, byla pomínuta i ta nejzákladnější bezpečnostní pravidla. V mnoha případech byli nuceni provádět náročné činnosti vsedě, či dokonce vleže. Což by se dalo

⁵ Na nových nalezištích největší a v podstatě jedinou zásluhu mají ruští geologové. Díky podmínkám v již zmiňované smlouvě prováděl geologické mapování Sovětský svaz na vlastní náklady. Více F. LEPKA, *Český uran*, Liberec, s. 9.

⁶ F. BÁRTÍK, *Budování táborů pro*, s. 62.

⁷ V roce 1947 vzniklo několik dalších táborů na Slavkovsku a opět na Jáchymovsku. Tamtéž, s. 62.

⁸ D. JANÁK, *Nasazení německých válečných zajatců ze SSSR Jáchymovských dolech (1947-1953)*, in: Perzekuce občanů z území dnešní České republiky v SSSR. Sborník studií, Praha 2003, s. 234.

srovnávat se středověkým, či raně novověkým způsobem těžby. V mnoha šachtách chyběl také větrací systém. To mohlo vést, a ve většině případech také vedlo, u vězňů k dýchacím problémům. Většina zajatců bez technických zkušeností byla využívána k pomocným pracím u civilních zaměstnanců. Jednalo se většinou o nakládání a odvoz rudy od samotného vrtu k těžní jámě. Naproti tomu zajatci vyučení jako zámečníci, tesaři či elektrikáři byli využíváni převážně ke svým profesím. To ovšem nezmírňovalo negativní působení pracovního prostředí na jejich zdraví.

„Nejprve jsem byl nasazen jako odklízeč, potom jako zámečník u ventilace. Pracovní doba byla 8 hodin vždy ve třech směnách. Normy byly velice vysoké a z větší části nemohly být splněny. Naše norma byla ruským instruktorem zvýšena oproti civilním pracovníkům. Zacházení bylo z části velmi brutální, neboť po 8 hodinách práce na šachtě přišly vždy ještě 2 hod. dodatečných prací v táboře.“⁹

Trestanci netrpěli pouze pod náparem fyzické práce, ale velkou měrou se na zhoršování jejich zdravotního stavu podepisovala práce s radioaktivním materiálem - vdechováním všudypřítomného radioaktivního prachu, který vznikal hlavně při drcení rudy, a v neposlední řadě i pitím radioaktivní vody. Potíže jako bolest hlavy, bolesti a poruchy ledvin, nechut' k jídlu, popřípadě nevolnost se často projevovaly již od začátku směny.

„Dala se např. brzy po zahájení směny zmínit nastupující únava a vysílení. To bylo ještě zesilováno pocitem ospalosti při zpracovávání čistého smolince.¹⁰ V takovém případě stoupaly i bolesti hlavy a zvláště tlak na srdci. Když bylo třeba roztloukat speciální rudu, a my jsme přitom museli mnoho hodin na smolinci doslova sedět, nastupovaly i bolesti v oblasti genitálií. Dalším problémem byla vzrůstající vznětlivost (popudlivost) a nechut' k jídlu.¹¹ Pokud se jim nakonec podařilo strávit nějaké jídlo, nastupovaly většinou průjmy.¹²

⁹ F. BÁRTÍK, *Tábor Vojna ve světle vzpomínek bývalých vězňů*, Praha 2008, s. 21.

¹⁰ Neboli Uranin. Uranin je hornina bohatá na uran.

¹¹ F. BÁRTÍK, *Tábor Vojna*, s. 22.

¹² F. BÁRTÍK, *Budování táborů pro*, s. 64.

K tématu výživa zajatců byla v roce 1948 vytvořena podrobná hlášení, která se snaží vyvrátit zprávy o špatném stravování internovaných. Můžeme se z nich dozvědět, „že jsou zajatci živeni dostatečně, o tom svědčí nejlépe jejich vzhled. Zajatci, kteří přišli do tábora až v II. polovině m.r., byli těžce podvyživeni a zesláblí. Je pravda, že se nám zatím nepodařilo u všech toto tělesné zchátrání plně napravit, ale rozhodně ve všech případech bylo docíleno velkého pokroku. Máme zjištěn přírůstek na váze u jednoho zajatce za 6 týdnů pobytu v našem táboře o 18 kg.“¹³ Tato ohromující zpráva musela určitě vedení zajateckých táborů stačit. Ovšem podle norem potravin z roku 1947 dostával vězeň na den 430 g chleba, 58 g masa 13 g margarínu, 13 g sádla, 0,15 l mléka a 15 g cukru, cigarety nedostával žádné. Tyto normy platily v případě, že vězeň plnil stanovené pracovní limity do 100 procent. Pokud se však limity podařilo překročit, dostávali pracovníci bonusy, a to převážně ve formě přídavků jídla. Např. při plnění norem na 110 procent bylo zajatci přiděleno 600 g chleba, 40 g bílé mouky, 11 g masa, 25 g margarínu, 26 g sádla, 5 g marmelády a přibližně 5 kusů cigaret.¹⁴

¹³ F. BÁRTÍK, *Tábor Vojna*, s. 24.

¹⁴ Archiv DIAMO Příbram, karton č.220, inv. j. 4366.

2.2 Tábory nucené práce (TNP)

Po uchvácení moci komunistickou stranou v roce 1948 se díky novým zákonům začala prosazovat perzekuční politika.¹⁵ Tyto zákony stanovily v r. 1950 za projevy nepřátelského postoje k lidově demokratickému řádu republiky tresty odnětí svobody od 3 měsíců do 2 let v TNP, neboli tábory nucených prací.¹⁶ Budovaly se v místech s nedostatkem pracovníků pro průmysl, jako byly železárny, doly, hutě, státní statky, závody apod.¹⁷ Ke dni 1.10. 1950 existovalo v Československu 24 TNP, z čehož tři připadaly na Slovensko.¹⁸

Ve stejné době, kdy vyšel zákon o vzniku TNP, vzniká i řád těchto táborů, ve kterém se specifikují provinění, za která mají být trestanci odsouzeni do TNP a také pravomoci tříčlenných trestných komisí, které rozhodují o zařazení do těchto táborů. Podle § 2 tohoto řádu bylo stanoveno, že do TNP mohou být umístěny „osoby, které jsou starší 18 let a nepřekročily 60. rok věku a jsou tělesně a duševně způsobilé, ale práci se vyhýbají nebo ohrožují výstavbu lid. demokratického zřízení nebo hospodářský život“. Samozřejmě i osoby protistátně činné, a osoby za tzv. černý obchod, narušení dvouletého plánu či porušení zákona o trestní ochraně národních a znárodněných podniků pod státní správou. Zajímavé jsou potom důvody, které mohly vést k umístění občanů do takovýchto zařízení. Pro příklad několik, které uvádí materiál pro „krajské trojky“: *stýká se s cizinou, jeho sestra je rakouská státní příslušnice, nemá kladný poměr ke zřízení, poslouchá cizí rozhlas, nesouhlasil se znárodněním, šíří nepravdivé zprávy, majitel přepychové vily, majitel domu, stýká se s reakcionářem, hazardní hráč, vyhýbá se práci, manželka byla proti znárodnění...* Je tedy vidět, že do TNP mohl být poslán kdokoliv a za cokoliv, navíc v mnoha případech za čin, za který byl poslán do

¹⁵ TNP vznikly na základě zákona 247/48 Sb., o táborech nucené práce z 25. 10. 1948. „*Tento zákon (247/48 Sb.) znamená revoluci v právu, jelikož nepotřebuje trestný čin k zásahu. Je to zákon preventivní, tzn. Předchozí opatření proti trestným činům.*“

247/48 Sb. zanikl v roce 1950 a s ním příkazovací komise, byl ale nahrazen z. č. 88/50 Sb. Více J. MAJER, *K počátkům vězeňského tábora Vojna na Příbramsku v letech 1949-1951*, in: Podbrdsko XII, 2005, s. 148.

¹⁶ Tamtéž, s. 148.

¹⁷ F. BÁRTÍK, *Tábor Vojna*, s. 24

¹⁸ F. BÁRTÍK, *Tábory nucené práce*, s. 178.

TNP, nemusel nést žádnou vinu.¹⁹ V mnoha případech navíc za přidělením do TNP byla pravděpodobně osobní msta, jelikož internovaní neprošli řádným soudem, ale pouze výše zmíněnými „krajskými trojkami“. Jeden příklad za všechny. Bohuslav Billich „*byl vzat do vazby u dlouhodobé pracovní brigády ve spojených ocelárnách na Kladně, kam se dobrovolně přihlásil a kde řádně bez porušení pracovní morálky jako topič...pracoval. Podle výpovědi Billiche velký zájem na jeho umístění v pracovním táboře měla jeho manželka, se kterou je pro nevěru v rozvodovém řízení.*“²⁰

Před samotným nástupem do TNP měli nejprve internovaní směřovat do táborů sběrných. Zde měli být tříděni podle profesí, věku a zdravotního stavu. Ve sběrných táborech měli zůstat pouze jedinci zabezpečující jejich vlastní provoz.²¹

Zařazení do TNP sice nebylo trestem, ale i přesto se pobyt v nich zapisoval do trestního rejstříku. Jedinou možnou úřední obranou proti přidělení do táborů nucených prací byly tzv. odvolací komise, které prošetřovaly odvolání proti rozhodnutí „krajských trojek“.²²

TNP prošlo na 20 000 občanů a fungovaly v letech 1948 – 1954, přičemž při uranových táborech vznikaly v letech 1949 - 1951.

Rozdělení táborů se dělo podle dvou hledisek. Do první skupiny byli chovanci zařazováni podle tělesné zdatnosti a obtížnosti práce. Ta byla rozdělena na

- těžkou – doly, hutě
- střední – stavební podniky, vápenky, cementárny, doly
- lehkou – zemědělské práce, dílenské podniky a práce pomocné, jako byly

udržovací práce v TNP.

V druhé skupině byli chovanci rozdělováni podle sociálního původu a stupně provinění. Byly to TNP s politickými delikventy a zřejmými nepřáteli zřízení, TNP pro ostatní provinilce jako šmelináře, porušovatele pracovní morálky, TNP pro mladistvé provinilce a TNP pro ženy.²³

¹⁹ F. BÁRTÍK, *Tábor Vojna*, s. 24.

²⁰ F. BÁRTÍK, *Tábory nucené práce* na, s. 188.

²¹ M. BORÁK – D. JANÁK, *Tábory nucené práce v ČSR 1948 – 1954*, Opava 1996.

²² F. BÁRTÍK, *Tábory nucené práce*, s. 176.

²³ F. BÁRTÍK, *Tábor Vojna*, s. 25.

2.2.1 Tábor TNP Příbram-Vojna

Tábor TNP Příbram-Vojna a pobočka TNP Příbram-Brod byly zřízeny na počátku listopadu 1949.²⁴ TNP Brod se nakonec o rok později odtrhl a fungoval samostatně.²⁵ V této době se v okolí Příbrami nacházely zajatecké tábory s převážně německými válečnými zajatci, a to při dolech Vojna I a II v Brodě. Zamýšlelo se vytvořit z tábora Brod hlavní tábor, ale nakonec se jím po zrušení pobočky Brod stal tábor Vojna.²⁶ Krátce po svém vzniku měl kapacitu 350 osob, ale internovaných zde bylo umístěno 429. Podle prohlídky provedené na konci roku bylo v hlášení uvedeno, že tábor „neodpovídá výchovnému účelu“, jelikož je přeplněn a nedostatečně vybaven. V zimě není možnost vytopit obytné baráky, ošetřovna nemá potřebné vybavení atd.

Nastala ale potřeba rozšiřovat nová kutiska, což s sebou neslo potřebu zvyšovat počet osazenstva v táborech přesouváním trestanců z Jáchymovských táborů do TNP Příbram-Vojna. Jelikož byl TNP Příbram-Vojna přeplněn, objevil se návrh na ubytování některých „spolehlivějších“ osob do vybraných hostinců v okolí nových kutisek. Tímto způsobem vzniklo krátkodobé pracoviště Třebsko. O této pobočce se ovšem objevuje minimum informací.²⁷ I přesto přicházejí nové požadavky Jáchymovských dolů (JD) na rozšíření osazenstva tábora. Počet internovaných nakonec přesáhl počet 500 osob, a to i za stále nevyhovujících hygienických i skladových podmínek.²⁸

TNP Příbram-Vojna byl tábor smíšený, byl totiž koncipován jako vězeňské zařízení. Podle zpráv členů vězeňské komise z počátku r. 1950, kteří se shodovali, že tak špatné ubytovací podmínky jako v něm nebyly ani za druhé světové války v německých koncentračních táborech.²⁹

Podle situační zprávy z roku 1949 – 50 se mělo k internovaným chovat slušně:

²⁴ TNP Příbram-Vojna byl otevřen ke dni 22. 11. 1949. Více F. BÁRTÍK, *Tábory nucené práce*, s. 184

²⁵ F. BÁRTÍK, *Tábor Vojna*, s. 26.

²⁶ ²⁶ J. MAJER, *K počátkům*, s. 149.

²⁷ Jeho existence je známa mezi únorem a dubnem 1950. Více F. BÁRTÍK, *Tábory nucené práce*, s. 186.

²⁸ Tamtéž, s. 185-188.

²⁹ Hlášení člena revizní komise o situaci v táboře Vojna z 30.5.1950, Muzeum Třetího odboje Příbram, Fond tábor Vojna.

„Vzorní chovanci, kteří pracují v tzv. úderkách, dostávají jednou za měsíc dovolenou na neděli a v pořádku se vracejí do TNP...

Rodiny chovanců jsou pravidelně podporovány z výdělku zařazence, což se projevuje zvýšeným poměrem k práci.“

„Jest zde povinností, abychom našim soudruhům a všem poctivým občanům oznámili, že TNP nejsou koncentračními tábory, nýbrž tábory výchovné a to pro osoby, které jsou:

- 1) Svým postojem proti lidově demokratickému zřízení*
- 2) Ohrožují-li výstavbu lidově demokratického zřízení*
- 3) Ohrožují-li hospodářský život, zvláště veřejné zásobování a osoby, které to umožňují.“³⁰*

Se situací v táborech nebyl spokojen ani Bezpečnostní výbor ÚV KSČ, podle jehož prověrek docházelo k sestupné pracovní morálce, stížnostem vězňů na špatnou organizaci práce a velkou nehodovost. Objevovaly se i projevy nespokojenosti u příslušníků ostrahy, kteří narušovali morálku družstva žádostmi o přemístění. Jako hlavní důvody byly uváděny manželství a samotná služba v TNP, která byla brána některými zaměstnanci jako ponižující.³¹

V TNP Příbram-Vojna existoval také trestný tábor. Ten ale neměl dlouhého trvání, jelikož byl roku 1950 zrušen náčelníkem Správy táborů Bedřichem Pokorným. Tento tábor byl od toho „normálního“ oddělen loukou. Skládal se ze dvou baráků, a to jednoho ubytovacího a výdejny jídel. Přesto se tu nevařilo. Pro jídlo se chodívalo do „normálního“, což byl jediný kontakt s chovanci z této části tábora. Osazenstvo trestného tábora mělo na stravenkách červené T. To znamenalo: jeden den stravu tekutou³² a druhý den pevnou³³. V době fungování trestného tábora navštívil TNP Vojna Bedřich Pokorný a po rozmluvě s chovanci tuto část zrušil. Jedním z důvodů pravděpodobně byly i stížnosti, že s tímto stylem stravování se nedá vykonávat těžká práce v dolech.³⁴

³⁰ AMV, E-1, inv. j. 25, Situační zprávy let 1949 - 1950.

³¹ J. MAJER, *K počátkům*, s. 151.

³² Ráno a večer káva a na oběd polévka. Více F. BÁRTÍK, *Tábor Vojna*, s. 28.

³³ Normální strava. Tamtéž, s. 28

³⁴ Tamtéž, s. 28.

Chovanci měli dostávat stravu třikrát denně a měli si ji platit z vydělaných peněz. Příprava probíhala v táborové kuchyni. Ta byla ovšem nedostatečně vybavena, o čemž svědčí žádost z 8. 12. 1949, ve které se žádá o zakoupení nových přístrojů, jako varné kotle, lapače páry, trouba, či vybudování pevné podlahy a vybílení místnosti.

Někteří chovanci si na stravu nestěžovali, pouze na její množství. V některých případech si dokonce, samozřejmě potají, vařili na ubikacích.

Jiný názor na stravu měl bezpečnostní referent při návštěvě tábora 20. 4. 1950, kdy k obědu byl guláš s rýží. Podle jeho názoru byla rýže nepoživatelná. Je zde tedy vidět názorový rozdíl mezi samotnými vězni a členy ministerstva vnitra (MV).

K případnému zahnání hladu bylo možno nakoupit v místní kantýně, ve které byl k dostání i salám, či sekaná. V pozdějších letech se však kvalita jídla zhoršovala stejně jako jeho dostupnost.³⁵

Podle smlouvy mezi JD a MV měli chovanci dostávat stejný plat jako civilní zaměstnanci v hornictví. Za práci v neděli dostávali civilní zaměstnanci zvláštní příplatky, což pro chovance neplatilo. Stejně tak hornické přiděly nebyly pro chovance stejně vysoké. Většina z výdělku byla navíc použita na potřeby TNP, platy, údržbu, stravu atd. Část byla posílána rodině, přibližně 10 % z platu dostávali chovanci jako kapesné a zbytek byl ukládán na účet, který se jim měl vyplatit po propuštění.

Jáchymovské doly se ale k vyplácení platů chovancům chovaly značně liknavě, dá se usuzovat, že tak činily schválně a ve vlastní prospěch. Například od listopadu 1949 do února 1950 chovanci nedostali žádnou výplatu. Místo toho jim byla na Vánoce poskytnuta záloha v hodnotě několika set korun. Opožďovalo se vydávání platů a navíc si z platů chovanců JD strhávaly peníze za věci, které se měly platit z pronájmu prostor ministerstvu vnitra.³⁶ I přesto bylo chovancům sraženo téměř 49 000 Kčs za osvětlení v táboře Příbram-Vojna.³⁷ Některým dělníkům bylo účtováno stravné, i když byli na dovolené.

Podle zpráv JD si chovanci vydělávali velmi dobré peníze. Nejvyšší mzda za březen 1950 byla u chovance I. pracovní třídy přes 14000 Kčs. Stávalo se ale, že rodina

³⁵ F. BÁRTÍK, *Tábory nucené práce*, s. 193.

³⁶ Podle smlouvy mělo MV platit nájem JD ve výši 2 Kčs za osobu na den. Z tohoto nájmu se měly platit „všechny náležitosti i otop v to“. Více F. BÁRTÍK, *Tábory nucené práce*, s. 194.

³⁷ DIAMO, kart.č.228, inv. j. 5008, Dopis gen. řediteli JD ze dne 29. 3. 1950.

chovance v TNP obdržela za měsíc jenom 250 Kčs.³⁸ V hospodaření TNP bylo nakonec shledáno vážné pochybení.

Chovanci TNP směli dostat dopisy 1- 4x měsíčně podle kategorie, do které byli zařazeni. Výjimku tvořily pouze nenadálé události v rodině (úmrť v rodině, porod manželky apod.) Podle zákona tedy měli právo na korespondenci. Všechny dopisy musely projít kontrolou, a proto než byly odeslány z TNP, předkládali je chovanci otevřené ke kontrole. Dokonce bylo povoleno i přijímání balíčků, ale „*ty si člověk musel zasloužit.*“ Návštěvy byly povoleny jedenkrát za tři týdny a směli to být pouze příbuzní, popřípadě osoby kvůli služebním a pracovním důvodům.³⁹

Ve volném čase se chovanci účastnili osvětových přednášek. Důvodem byla snaha přeměnit je v „platné členy společnosti.“ Chodilo se na promítání filmů a dokonce byl zájem i o knihovnu. Za vzorné chování a plnění plánu byly udělovány propustky, zvláště na svátky. Někteří chovanci si ale na svých vycházkách nechovali zrovna nejlépe. Často se potulovali po okolních vesnicích a obcházeli zábavy a hospody, kde docházelo ke střetům s místními obyvateli.⁴⁰

V TNP mělo být chovancům poskytnuto přiměřené ubytování ve společných ubytovacích prostorách.⁴¹ Chovanci dostávali 2 deky, jednu jako prostěradlo a druhou jako příkrývku, což bylo obzvláště v zimě nedostatečné a také vedlo k prochlazení a vyřazení z pracovního procesu. Podle inspekcí MV a prohlídek tábora bylo nevyhovující hlavně ubytování na přeplněných barácích. Z tohoto důvodu se začal objevovat hmyz jako například štěnice. Na ubikacích se nalézala nedostatečná topná tělesa, která nebyla schopna jednotlivé baráky vytopit. Naprosto nevyhovující byla také kuchyně, která fungovala již z dob zajateckého tábora. Tři řady ostnatého drátu a dvě strážní věže nevyhnutelně vyvolávaly dojem koncentračního tábora.

³⁸ F. BÁRTÍK, *Tábory nucené práce*, s. 195-196.

³⁹ Tamtéž, s. 199.

⁴⁰ Tamtéž, s. 200.

⁴¹ A. KÝR, *Způsoby zacházení s vězni v ČSR v letech 1945-1955 (přehled základních předpisů)*, Opava 2002, s.22.

Podle předpisů měly být internovaným dostupné běžné hygienické prostředky. Podle táborového řádu měli pečovat o své vlasy a vousy, dbát osobní hygieny.⁴² V táboře ovšem chybělo dostatečné zázemí pro tyto činnosti. Pro celý tábor (550 chovanců) byla k dispozici jedna sprcha, v zimě často zamrzlá. Inspekce MV navrhovala JD postavit nový barák se sprchovými vývody. V koupelnách chyběly mísy na umývání, rohožky a i kohoutky na vodu. To samé platilo o stavu WC, jelikož docházelo k prosakování odpadních vod do studny pitné vody, inspekce MV opět radila přistavět ještě jednu budovu s toaletami.⁴³

Za zdravotní stránku tábora zodpovídal přidělený lékař a velitel tábora. Jejich hlavním úkolem bylo udržení takového zdravotního stavu, aby chovanci byli schopni vykonávat práci. Ovšem v mnoha případech byli chovanci přidělováni do TNP v nevyhovujícím zdravotním stavu a v 1. pol. roku 1950 bylo 617 chovancům přerušena pobyť na dobu potřebnou k vyléčení. Lékař se staral i o hygienu a zásobování. V jeho pravomoci bylo i posílání internovaných do nemocnice. Doba v ní se však nezapočítávala do délky trestu. Práce v uranových dolech nebyla bezpečná, což si uvědomovali i někteří chovanci. Ti si potom ochranné pomůcky dokupovali sami, protože ty, které byly dodávány JD, byly často v nefunkčním stavu. Mohlo také dojít k propuštění chovance, který pro dlouhodobou neschopnost práce byl v TNP spíše přítěží. K takovému případu skutečně došlo i v TNP Příbram-Vojna, a to 13. 4. 1950. Záznam se dochoval jenom díky konfliktu mezi propouštěcí komisí a velitelem rotty TNP Příbram SNB útvaru Jeřáb.⁴⁴

Na počátku roku 1949 byl speciálně pro ostrahu veškerých uranových táborů vytvořen útvar SNB Jeřáb. Ke konci roku 1949 konalo tuto službu 297 příslušníků,⁴⁵ což byl počet nevyhovující vzhledem k celkovému počtu internovaných. Ostraha byla ze strany většiny členů SNB dosti benevolentní, jelikož většina z nich považovala službu v TNP za ponižující.⁴⁶ V samotném TNP Příbram-Vojna v lednu roku 1950 bylo pouze 21 příslušníků tohoto útvaru. Proto často docházelo k útekům, zvláště

⁴² A. KÝR, *Způsoby*, s. 24.

⁴³ F. BÁRTÍK, *Tábory nucené práce*, s. 191 – 192.

⁴⁴ Tamtéž, s. 196.

⁴⁵ AMV, E-1, inv. j. 25, Situační zprávy r 1949 – 1950 (zpráva ze dne 10. 1. 1950).

⁴⁶ F. BÁRTÍK, *Tábory nucené práce*, s. 179.

z pracovišť, kam v mnoha případech chodívali trestanci sami.⁴⁷ V první polovině roku 1949 uteklo ze všech TNP 902 lidí, to je přibližně 11 procent z celkového počtu chovanců, kteří prošli tábory. Zajímavé je, že útek z TNP nebyl soudně postižitelný, většinou následovalo pouze kázeňské potrestání.⁴⁸ Za svévolné opuštění tábora bylo považováno zběhnutí, pokud trvalo déle než 3 dny. Za porušení řádu bylo potom považováno i navazování nedovoleného styku s osobami mimo tábor. Za porušení zákazů, příkazů a nařízení hrozil pouze kázeňský trest, který určoval velitel tábora. Tato skutečnost trvala pouze do 1. 8. 1950, kdy vstoupil v platnost nový trestní zákon.

„...nejvíce průšvihů v táboře dělali tzv. somráci. Ti jak mohli, tak utekli, samozřejmě je chytli, a pak je třeba nechali stát 24 hodin u drátů.“⁴⁹

TNP se začaly rušit v roce 1951, v době, kdy některé nápravné pracovní tábory fungovaly již dva roky. Nejprve na Jáchymovsku, odkud byl zbytek chovanců přeřazen do TNP Příbram-Vojna. Na počátku roku byl nejprve zrušen TNP Příbram-Brod a v červenci také TNP Příbram-Vojna. Před svým zrušením se v něm nacházelo 519 osob, čímž se řadí k táborům s největším počtem chovanců. TNP Příbram-Vojna byl následně přeměněn v NPT a chovanci byli převezeni do ještě nezrušených TNP.⁵⁰

⁴⁷ F. BÁRTÍK, *Tábor Vojna*, s. 29 – 30.

⁴⁸ Tamtéž, s. 30.

⁴⁹ F. BÁRTÍK, *Tábory nucené práce*, s. 204 – 205.

⁵⁰ F. BÁRTÍK, *Tábor Vojna*, s. 39.

2.3. Uranové nápravně-pracovní tábory 1949-1953 (NPT – U)⁵¹

Tábory NPT vznikly jako náhražka za rušící se TNP, ve kterých si internovaní odpykávali nízké tresty. Jednalo se spíše o jejich nápravu, či přetvoření v řádného člena socialistické společnosti. NPT vznikaly také přestavěním starých zajateckých táborů, popřípadě vznikly, jak se říká, na zelené louce. V těchto nových táborech docházelo k internování vězňů s vyššími tresty, převážně v rozmezí 15 let až doživotí.⁵²

Velkou nevýhodou chovanců v TNP bylo, že to byla pracovní síla většinou na dva roky. Naproti tomu političtí vězni, které v této době začal produkovat soudní systém a kteří byli umísťováni do NPT, měli výhody dvě:

- 1) většina z nich byla odsouzena na delší dobu
- 2) jelikož se nejednalo o jedince k převýchově jako u osazenstva TNP, v podstatě nevadila jejich likvidace při pracovním nasazení.⁵³

Je ale vidět, že ještě na počátku období, kdy NPT vznikaly, byly na práci v uranovém průmyslu využívány i jiné pracovní zdroje. Koncem 50. let pracovaly na těžbě uranu tři druhy nesvobodných pracovních sil: němečtí váleční zajatci, chovanci TNP a osoby odsouzené v soudních procesech.

Pro zajímavost počty nesvobodných pracovníků k 19. 11. 1949: ⁵⁴

Němečtí váleční zajatci celkem	1754 zajatců
Tábory nucených prací	335 chovanců
Tábory pro trestance	3512 trestanců

Pro NPT byl r. 1951 vydán také řád, který ustanovoval, že do těchto táborů budou posíláni vězni odsouzeni soudem. Což je velká změna oproti TNP. Tábory byly odstupňovány podle výše trestů a závažnosti provinění:

- a) do 5 let
- b) nad 5 let

⁵¹ Tento název je nepřesný, jelikož po roce 1950 se využívalo názvů pracovní útvar vězňů, či pracovní útvary vězňů. Zmiňované označení se užívá až od 1. 6. 1954. F. BÁRTÍK, *Tábor Vojna*, s. 39.

⁵² F. BÁRTÍK, *Budování táborů pro*, s. 74.

⁵³ Tamtéž, s. 72.

⁵⁴ Tamtéž, s. 77.

- c) pro odsouzenec za protistátní činy
- d) s přísnějším režimem pro osoby obzvláště nebezpečné.

Tato zařízení měla být umístěna na méně frekventovaná místa, ve větší vzdálenosti od obydlí oblastí, řek, vodních nádrží a lesů. Umístění samotných vězňů v táborech se provádělo podle závažnosti trestných činů. To znamená, že odsouzenec za protistátní činnost byli odděleni od zbylých vězňů. Všichni odsouzení byli bez rozdílu pohlaví rozděleni do tří pracovních skupin podle kondice a zdravotního stavu. V praxi to v NPT Příbram-Vojna znamenalo, že trestanci v první kategorii nastoupili na práci v uranových dolech, další na práci na povrch či ve stavebnictví. Pracovní doba potom byla rozdělena na tři směny po osmi hodinách.⁵⁵

Ačkoliv první NPT začínaly vznikat v roce 1949 na Jáchymovsku, táborů na Příbramsku se to netýká, jelikož zde až do července 1951 existuje TNP. Změna tedy nastává ve výše zmíněném roce, kdy 1. července správu nad nově vzniklým NPT přebírá MV – Správa nápravných zařízení, konkrétně motomechanizovaná brigáda (MNB).⁵⁶ V roce 1954 dochází ke změně v ostraze tábora. Je zrušen SNB Jeřáb a vnitřní správa tábora přechází pod Vnitřní stráž Ministerstva vnitra (VS MV).⁵⁷ Ta byla poprvé nasazena 19. 11. 1954. Tohoto dne se o útěk pokusilo několik vězňů, kterým se podařilo ukrást Tatra 111, prorazit oplocení a odjet z objektu.⁵⁸

Od vzniku prvních NPT měli internovaní vcelku poklidný život, jelikož hlavním požadavkem na vězně byla schopnost vytěžit co největší množství rudy. Bohužel právě po změně správního orgánu začíná pro internované období nám dobře známé například ze seriálu *Zdivočelá země*, období plné ponižování, strádání a degradaci lidského jedince. Podle Fr. Horáka bylo zpočátku chování k vězňům ze strany tábora stejné jako v TNP. K internovaným se strážě chovali slušně. Měli slušnou stravu, vlastní

⁵⁵ J. MAJER, *K počátkům*, s. 152.

⁵⁶ Od poloviny roku 1951 za vnitřní režim tábora zodpovídalo ministerstvo spravedlnosti a vnější ochranu mělo na starosti útvar SNB Jeřáb správou ministerstva národní bezpečnosti. Více F. BÁRTÍK, *Tábor Vojna*, s. 46.

⁵⁷ VS MV (Vnitřní stráž Ministerstva vnitra) vznikla v roce 1952. Důvodem byla vzrůstající potřeba ochrany státní ekonomiky. Některé jednotky spolupracovaly s StB při pronásledování hledání uprchlíků, pronásledování cizích agentů, či diverzních skupin. Tamtéž, s. 46.

⁵⁸ F. BÁRTÍK, *Tábor Vojna*, s. 86.

samosprávu, jakéhosi „stařešinu“, který jim vysvětloval a ukazoval, jak mají co dělat. „Všichni jsme se snažili práci vykonávat tak, jak nám byla určena.“⁵⁹

Podle výpovědi pamětníků totiž dostali slib, že pokud budou dobře pracovat a plnit normy, dostanou jako odměnu balíčky, dopisy, návštěvy a jiné výhody. Tento slib však nebyl splněn a samozřejmě došlo ke ztrátě nadšení do práce.

I v NPT se objevuje problém se špatným zásobováním materiálem a pracovních potřeb. Gumovky stále nebyly měněny, a když byly dovezeny nové, museli si je odsouzení koupit za vlastní peníze. To samé platí i o oblečení. Trestanci měli jedno, jak na práci v dolech, tak i na pobyt na barácích. Měnilo se pouze jedenkrát měsíčně. Byl i nedostatek sirek, které byly nutné k práci v dolech, a ačkoliv na to bylo upozorňováno vedení, tak to se o tyto věci nestaralo. Nebylo vydáváno sádlo ani nebyla povolena zábava vězňům, kteří nesplnili normy. Navíc 3 x denně docházelo ke sčítání vězňů a nástupům, ty potom trvaly zbytečně dlouho.⁶⁰

Kolem Vánoc roku 1951 byli do tábora přivezeni noví „brigádýři“. Tito vězňové byli povětšinou vrahové a zloději - „převážná většina byla bez charakteru“. Právě jim byly následně poskytnuty všechny výhody. Dostali samostatné místnosti, nové deky, cigarety, nechodili na brigády a navíc dostali všechny táborové funkce, které dříve náležely původnímu osazenstvu. Nakonec jich byla většina vyhozena a sesazena i z táborových funkcí, jelikož po táboře prováděli různé krádeže. Kradli vše od svetrů až po peníze.

Do práce vězňové chodívali většinou na šachtu Kamenná. Práce byla rozdělena na tři směny ve třech šachtách. Podle vzpomínek internovaných vstávala ranní směna po čtvrté hodině. Poté se dvě hodiny přesouvala na šachtu a práci končila ve dvě hodiny odpoledne. Následné vyfárání trvalo přibližně hodinu a další hodinu trvala prohlídka, počítání a přesun do tábora. Po příchodu se mohli dojít umýt, potom na oběd a hned byl nástup na „brigádu.“⁶¹ Odpolední směna začínala ve dvanáct hodin a vracela se do tábora kolem jedné hodiny po půlnoci. V šest hodin ráno byl všeobecný budíček a od osmé hodiny opět „brigáda“. Kolem jedenácté hodiny následoval oběd a odchod na

⁵⁹ Tamtéž, s. 46.

⁶⁰ Tamtéž s. 45 – 47.

⁶¹ „Brigády“ bývaly bezúčelné, jelikož se na nich v podstatě nic nedělalo. Tamtéž, s. 48.

šachtu. Noční směny odcházely po osmé hodině večer a vracely se kolem osmé hodiny ranní. Spánek jim byl povolen pouze do dvanácté hodiny, následoval oběd a „brigáda“. Pokud někdo nesplnil normu, dostal jako trest prodloužení směny. To znamená, že na šachtě strávil více jak dvacet hodin bez jídla. Snídaně byla tvořena pouze černou kávou a chlebem. Za sebemenší porušení řádu bylo běžně udělováno jako trest šestnáctihodinové ponechání bez jídla a stání u drátů. V některých případech byly takto potrestaným dávány okovy. V oblíbě byly také kolektivní tresty. Podle vzpomínek bylo velice oblíbené ponechat celý tábor nastoupený po několik hodin, a to obzvláště v zimě, kdy odsouzení neměli dostatečné oblečení ani obuv. V roce 1952 byl postaven tzv. návštěvní dům v Milíně, kde bylo možné navštěvovat odsouzené. Valná většina z nich ovšem od vzniku NPT neměla návštěvu a nedostali ani povolené balíčky a dopisy.

V táboře byl také kulturní dům, který byl využíván pouze k promítání filmů. Osazenstvo si také přispělo na hudební nástroje a vytvořilo i vlastní orchestr. Hrát se smělo pouze na povolení velitelství. Byly tedy podávány žádosti o možnost hrát alespoň v neděli, ale ty byly zamítnuty. Jediná výjimka byl první květen, kdy byli požádáni, aby hráli celý den.⁶²

Předpisy pro chování v táboře byly pro vězně velice přísné. Odsouzený byl povinen sejmout pokrývku hlavy při styku s funkcionáři tábora. Nesměl se pohybovat po prostorách jiného baráku a ani se přibližovat k zakázanému pásmu oplocení tábora (to bylo považováno za pokus o útěk).

Po budíčku byla vyhlášena ranní prověrka stavu a následně v seřazených pětistupech odvádění do práce. Po návratu byla před večerkou opět prováděna prověrka stavu.

Nejprve jako korekce fungoval tzv. bunkr až do doby, kdy byla vystavěna budova samotné korekce, což bylo v roce 1953. Pokud vězeň porušil řád (stačilo nesplnění normy v dole), následovalo umístění do tzv. korekce. Její cely byly určeny pro jednu osobu. Rozměry byly 4 m x 4 m x 2 m s oknem 60 x 60 cm . Jedno lehátko, nádoba na pitnou vodu a záchodové vědro. Lůžkoviny se vydávaly pouze na noc.⁶³ Do korekce mohl být umístěn kterýkoliv vězeň z příkazu náčelníka tábora a dle jeho vůle a

⁶² Tamtéž, s. 49.

⁶³ Vydávaly se dvě přikrývky a prostěradlo.

stejným způsobem se určoval i počet dní. Podle řádu dostávali 30 dkg chleba na den a vodu, teplou stravu potom měli dostávat jednou za 3 dny.⁶⁴

2.3.1 Bunkr

Jedná se o jedno z poznávacích znamení třetí fáze tábora Příbram-Vojna. Tzv. Bunkr sloužil jako „zprísňená korekce“ od roku 1951, kdy byl vybudován. O vznik stavby se nejvíce zasadil velitel tábora Jaroslav D.⁶⁵ Tato kobka, budovou se nazývat totiž nedá, se nachází po pravé straně příjezdové cesty do bývalého lágru. Je to podzemní betonová místnost o ploše přibližně 4 x 4 m, výšce kolem 170 cm s ocelovými dveřmi o výšce 145 cm a šířce 60 cm. Jediným otvorem v místnosti, kterým do ní mohl proudit čerstvý vzduch, je malé okénko ve dveřích. To bylo navíc zakryto plechem. Celý prostor je umístěn pod několikacentimetrovou vrstvou zeminy, jelikož se nachází pod úrovní terénu. Nenalézá se tu žádný zdroj tepla, vody ani el. energie.⁶⁶

Před stavbou bunkru na Vojně žádná korekce nebyla, ke zostřeným trestům se používala dřevěná garáž a několik místností pod budovou velitelství. Stavba byla zahájena v druhé polovině roku 1951 a nejsou o ní vedeny žádné záznamy. Jediným svědectvím jsou výpovědi svědků. Podle nich na stavbu dohlížel sám Jaroslav D. Pro vystavění bunkru bylo určeno tzv. pracovní komando, které ho budovalo v době svého osobního volna po směnách. Většina členů komanda se domnívala, že staví nějaký sklep, či prostor pro výbušniny. Až později jim jeden z bachařů prozradil, že se jedná o tvrdou korekci.⁶⁷

2.3.2. Stávka na Vojně

Velice zajímavou kapitolou NPT-U je tzv. „nudlová vzpoura“, která proběhla v roce 1955. Jednalo se o největší vystoupení vězňů v dějinách táborů pro nesvobodné pracovní síly, a to zvláště díky jejímu masovému charakteru. Pravděpodobných důvodů ke vzniku je hned několik, sami internovaní se totiž nemohou shodnout na pravé

⁶⁴J. MAJER, *K počátkům*, s. 152.

⁶⁵ Jaroslav D. byl 1. 8. 1950 zařazen útvaru SNB Jeřáb III/1 Příbram jako velitel TNP. Velitelem NPT-U byl jmenován 19. 7. 1951. Na této pozici setrval až do 20. 5. 1953, kdy byl přeřazen ve stejné funkci do NPT-Z (Bytíz). Více F. BÁRTÍK, *Tábor Vojna*, s. 81 - 82.

⁶⁶ F. BÁRTÍK, *Tábor Vojna*, s. 79.

⁶⁷ Tamtéž, s. 85.

příčině. Mohly to být zkažené nudle, které se měly podávat ten týden, oslavy výročí vniku USA a nebo uvěznění několika spoluvězňů v korekci. Podle Františka Bártíka byla tím hlavním důvodem provokace ve formě změny táborového řádu, v němž bylo uvedeno, že se pro stravu bude chodit podle baráků a pokojů. Stávka vypukla v pondělí 3. 7. 1955 a trvala tři dny. Během této vzpoury drželi internovaní hladovku a odmítali nastupovat na směny. Do tábora bylo nejprve povoláno speciální komando na potlačení hladovky a následně byly přivolány i posily s několika kulomety. Ve středu ale začala vzpoura upadávat, několik jedinců si došlo pro první jídlo a nastoupilo do práce. Tito vězni byli od ostatních odděleni, aby zbylým nemohli předávat jídlo. Nejvytrvalejší vzbouřenci vydrželi až do pátku, kdy skončil odpor i několika posledních jedinců. Po skončení vzpoury bylo 60 vězňů převezeno do Ruzyně. Několik jich bylo potrestáno vysokými tresty odnětí svobody a zbytek pouze tresty kázeňskými. Nikdo z nich se na Vojnu už nevrátil.⁶⁸

⁶⁸ Tamtéž, s. 60.

3. Vzpomínky pamětníků

Vzpomínky uvedené v následující části práce se musejí brát s určitou rezervou. A to hlavně kvůli odstupu přibližně padesáti let. I přesto jsou velice hodnotné. V mnoha bodech se neshodují se vzpomínkami bývalých vězňů a občas ani se vzpomínkami ostatních uvedených svědků. To může být způsobeno za prvé: jiným pohledem na stejnou věc. Za druhé: níže uvedení civilní pracovníci povětšinou pracovali například s elektrikáři, kde plnění norem nebylo tak jednoznačné jako u jiných vězňů. Za třetí: jelikož se po roce 1951 žádný z pracovníků nedostal za ploty tábora, tak také neznalostí poměrů a životních podmínek v něm.

Z následujících vzpomínek vyplývá, že život v táboře nebyl tak tvrdý, jak se popisuje, ale to je způsobeno již zmiňovaným jiným pohledem na věc.

Výpovědi samotných svědků jsem nechal v původní podobě, jelikož jsem se snažil ponechat největší možnou míru autenticity rozhovoru. To znamená, že některé výrazy odrážející starší fráze, dialekt nebo pouze jiné gramatické návyky narátora jsou tu neupravované. V textu je ovšem doplněna interpunkce a občas jsou provedené i jisté stylistické a syntaktické úpravy, a to z důvodu lepšího porozumění textu.

Stanislav Placatka pochází z Třebeska⁶⁹ na Příbramsku. V uranových dolech začal pracovat v roce 1949 jako elektrikář. Později se vypracoval na vedoucího elektrikáře a jako vedoucí měl pod sebou mnoho podřízených z řad vězňů tábora Příbram-Vojna.

Jelikož pan Stanislav Placatka, jak již bylo uvedeno, žil v Třebesku, kde se jistý čas uranová ruda také těžila, vzpomíná si na počátek těžby. *„Takže se dělal průzkum. Průzkum dělali pracovníci z průzkumu vedení ruskýma odborníkama, protože vláda se nějak dohodla v rámci reparací. Tak ten průzkum tady prohledával tuhleto oblast a zjistil, že tady ten uran je. Takže se začaly budovat průzkumný šachtice. Nejdřív se dělaly ty různé výkopy, a podle složení půdy se zjišťovalo, jestli tam něco je nebo ne. A zjistilo se, že tady teda něco je.*

⁶⁹ Obec nacházející se osm kilometrů jižně od města Příbram.

Tehdy, tak ta Vojna, to byla šachta jedna, pak šachta dvě. A tady to pracoviště nebo vůbec tu oblast nebo ty lágry začali budovat němečtí zajatci. Prostě lidi nebyli, tak se sháněli a oni využili toho, že jsou tady Němci. Vybudovali tady původní lágr, kterej byl na Vojně, Vojna 1 a Vojna 2. Takže já, když jsem přišel v roce 49, tak sem dělal s Němcema. Tam byl jeden, ten se jmenoval Smith a druhej, tak to už nevím. Ten starší byl Smith, ten druhej byl mladší, ten byl u Stalingradu. To jsme se potom o něm dozvěděli, že von tam byl u toho Stalingradu. Takže jsme dělali společně tu elektrikařinu. Němci pracovali i v dolech, už tady na tom uranu pracovali. Rusové chtěli „rudienku“. Němci povídali: „Rudienka budiet, ale garmoška niet.“ Rusové nařídili dvě harmoniky koupit. Dali je Němcům a Němci dali rudienku. Takže už Němci tady pracovali na rudě. No a když odjížděli, tak hráli na tu harmoniku na nákladáku. Teď já sem byl mistr, měl jsem na sebe napsaný nějaký zařízení, za který jsem zodpovídal. Každý rok se dělala inventarizace zařízení. A teď my, ještě s Karlem K., kterej byl strojař, já byl elektrikář, jsme měli na starosti nějaký to zařízení. Já měl rozvodny, elektromotory a von zas to svoje zařízení. Zjistili jsme, že chybějí dvě harmoniky. Tak jsme napsali, že harmoniky nejsou na stavu. Generální ředitel nás za to potrestal. Dal nám srážku prémie a napomenutí, že jsme ty harmoniky nenašli. Jsme mu povídali, že je odvezli Němci, jak jsme je mohli najít. My jsme je hledali, ale jak mohly zůstat tady, když odjely s nima.“

„Koncem roku 49 ty Němce odsunuli. Takže ti odjeli tady odsud. A přišli sem chovanci.⁷⁰ To byli takoví ti neposlušní lidi nebo co, na převychování. Sem přišli tedy ti chovanci a mezitím se šachty rozšiřovaly, prohlubovaly se a tak dále. No a nám, protože já už sem byl takovej předák elektrikář, tak mně tam přidělili chovance. Takže já sem tam měl inženýry a energetika z Barrandova a tydlety z průmyslovky. Prostě lidi, kteří dostali od obce špatný kádrový posudky nebo něco takovýho. Já sám jsem dostal špatnej kádrověj posudek od otce v roce 1949, že mě nechtěli vzít ani k těm Jáchymovskejm dolům. Šel jsem k těm dolům, protože tady byly větší výdělky. Přišel jsem z vojny, chtěl jsem se ženit, potřeboval jsem prachy, a to byl důvod, proč já jsem šel k tomu. Jinak já jsem měl zůstat na vojně.

Ti mí podřízení byli inženýři. Ale jako my jsme si rozuměli, měli jsme k sobě celkem blíž. Ti chovanci byli lidi, kteří taky měli dovolenku, takže na sobotu nebo neděli

⁷⁰ K přeměně zajateckého tábora na TNP došlo k 1. 10. 1949. Více F. BÁRTÍK, *Tábor Vojna*, s. 26.

jeli domů, a pak zas přijeli. Několik jich tady zůstalo, a nakonec se stali i komunistama, takže tady byli potom i úspěšní jako funkcionáři.“

Zde je krásně vidět jaký byl všeobecný názor na chovance TNP ze strany KSČ. Je nepředstavitelné, že by se vězeň pozdějších NPT stal nejenom funkcionářem, ale hlavně i členem komunistické strany.

„Ale mimo jiné u mě byl nějaký inženýr Šlechta, takovej starší pán. A to byl kamarád Honzy Masaryka. Tak ten mi vždycky o něm vyprávěl, jak chodili spolu chlastat a za ženskejma a různý věci kolem toho.“

Jaké byly vztahy mezi civilními pracovníky a vězni?

Vztahy mezi civilními zaměstnanci nebyly vždy nejlepší, ale i přesto ve většině případů mezi sebou obě skupiny vycházely velice dobře. *„Ti lidi nakonec dělali spolu a vůbec jim nevadilo, že je tady nějaký rozdíl. Jak prostě měli společnej cíl nebo něco takovýho, společný zaměstnání. Vůbec ti řemeslníci i na tej Vojně měli k sobě blíž, že si lepší rozuměli. Zas třeba Jarda Matoušek, tak ten byl komunista, ale skutečně poctivej člověk. Ten si vytahoval články z Rudýho práva, ten tím žil. A pak tam byl jeden chovanec. Von když přišel, pohrdavě se na ně díval (na komunisty, pozn. autora) a ani s nima nemluvil. No a Jarda, ten s ním normálně dělal, a teď si tam pobroukával různý melodie z oper nebo něčeho takovýho. A on to zaregistroval, pak mu začal přizvukovat a nakonec se spolu skamarádili tak, že spolu chodili jak dvě dvojčata. Von a chovanec, jim si říkalo chovanci.“*

V době, kdy na táboře byli pouze chovanci s nízkými tresty a celkem volnou ostrahou i režimem, nebyl pro zaměstnance JD problém dostat se do samotného tábora. *„Když tam byli ti chovanci, ti dvouletí, tak tam měli taky svého lékaře. A když bylo třeba, tak jako civilové jsme chodili tam k němu. To znamená třeba, že když tam byl zubař, nějaký Beck, kterej vyšetřoval zuby těm mukulům, a když jsem mu řekl, že mě bolí zuby nebo něco takovýho, tak povídá: ‚Tak přijď.‘ Tak jsem tam přišel a ošetřil mi ten zub, dal mi tam plombu, umrtvil nebo něco takovýho, prostě tady ty ošetření. I tady ty služby ty potrestaný měli pro civilisty. Ti dvouletí. U těch politickéjch, tam my už jsme se nedostali. Za tady těch dvouletejch se mně podebral palec. Tak mi otek. ‚Ty vole, dojdi si na lágr, tam je doktor.‘ Tak jsem tam šel, doktor se na to podíval, měl tam svého pomocníka, jestli tam byli dva. Říká: ‚Tak se na to podíváme.‘ Jeden držel ten palec,*

doktor vzal kudlu a šoupl mi ji pod ten nehet. Já jsem zalapal po dechu a probudil jsem se venku. Když mě vyvedli, tak už jsem to měl zavázaný

Za těch dvouletých bylo bez problému se na tábor dostat. I když na strážnici nás občas šacovali. Byli tam bachaři, a prostě ukaž aktovku, kapsy jsme museli vytáhnout a tak dále, a šacovali. To tam byly takový poměry. Když tam potom přišli ti političtí, tak to zakázali.“

„Pak odsunuli i ty chovance a přišli ti političtí vězňové.⁷¹ Udělali se kolem těch lágrů překážky, trojí oplocení. No přijeli tudletí političtí vězňové. Někteří byli odsouzeni na doživotí, někteří na 15 let, 10 – 15 let. Byli mezi nima i vrazi, to byl prostě takovej smíšený sbor. No a já už sem dělal takovýho šéfa v tý dílně, a protože se provoz rozšiřoval, šachty se prohlubovaly a bylo třeba víc lidí, tak sem dostal přidělený zas lidi s nějakým tím podobným zaměřením tý elektriky. Už ten lágr to tam třídil, takže mi tam poslal ty elektrikáře. No začali jsme dělat s elektrikářema. To byly různý profese radiomechanici a slaboproudáci a silnoproudáci a tak dále. No a já sem je řídil. Vycházeli jsme s nima celkem dobře. Přišli tam, já jsem je jmenoval jménem. Pane Žádník, pane Krumholc, pane Drn. Ale jiný to bylo k bachařům, prostě takovej strach byl z nich. Ani ne z potrestání. Tudíž oni přišli k policajtovi a museli sundat čepici do podpaždí a hlásit se jako potrestaní. Ke mně tam přišli a říkali jsme si pane. Oni mi říkali pane mistr a já pane a to jméno. Takže určitý kontakty mezi námi narůstaly a i ty vztahy. Protože já sem viděl třeba, že jsou dobrý, že ten je poctivej, zas že ten druhej byl takovej vyčůranej a tak. Podle toho jsem si ty lidi odhadoval a rozděloval.“

V mnoha případech jakýkoliv sebemenší náznak pomoci nebo dobrého gesta vůči politickým vězňům vedl k ohrožení iniciátora těchto akcí. Není tím myšleno ohrožení na životě, ale velice časté bylo zbavování funkcí a odsunutí na jinou pozici, které je typické pro nepohodlné zaměstnance či jedince společnosti.

Voni přišli nějak tak na zimu, před Vánoce, to byl rok 50 nebo 51, myslím, že to byl rok 51 asi tak.⁷² No a my jsme měli společnou budovu, společnejch dílen, kde byli elektrikáři, zámečníci, kováři. A u těch zámečníků byl zaměstnaný jako zámečník Čenda Tondr. A současně byl předsedou strany KSČ. Zas ty lidi z tý strany byli různí. Byli dobrý

⁷¹ TNP Příbram-Vojna zanikl 20. 7. 1951 a byl přeměněn na NPT. Více F. BÁRTÍK, *Tábor Vojna*, s. 39.

⁷² Byl to rok 1951. Tamtéž, s. 39.

a byli to i dobytčové. Tenhle ten Čenda Tondr, ten organizoval i pomoci v zemědělství, brigády na pomoc zemědělství. To znamená, že zjednal pomoc v kácení nebo něco takovýho. Tak ten se stal mistrem těch zámečnických dílen. Takže, já tam měl těch muklů, my jsme jim říkali muklové, tak kolem desíti v tu dobu, a von jich tam měl asi dvacet. No a blížily se Vánoce a on za mnou přijde a říká: ‚Hele Stando, když jsou ty Vánoce, ti kluci jsou dobrý, měli bychom jim něco na ty Vánoce dát.‘ No, já mu povídám: ‚Jo Čendo klidně, ale máš to povolený?‘ A von povídá: ‚Jo mám,‘ a já že vod koho? ‚Od velitele tábora D.⁷³ a závodního K.‘ Povídám, že jim teda dáme cigarety, protože oni byli převážně kuřáci. No tak jsem vzal pět stovek, koupil cigarety. Tehdy to bylo dost peněz. Von taky dal nějaký peníze na to. Kromě toho on začal ještě vyrábět takový geologický kladívka. A ty kladívka tyhle ti muklové taky dělali, voni byli šikovní. Tak prostě oni je vyblejskali, vyšlechtili. Dokonce tam dali mosaznej štítek, vyšlechtili. Ono to potom vypadalo jako zlatý a dokonce i s monogramem nebo něco takovýho. Tak tam udělal takových pár kladívek a jakmile to viděli Rusáci, tak každej chtěl kladívko. Tak to bylo pro ně. Co za to? No cigarety. Tak takovýmhle způsobem se získávali cigarety. A byl tady balík cigaret. No a teď přišly Vánoce. Povídám mu: ‚Čendo ty si to vyřídíš sám.‘ A on: ‚Jo, dáš mi seznam lidí, který chceš odměnit, kteří lidi jsou dobří, já si dám svoje a já to tam prostě vyřídím. Tak prostě tydlety podle seznamu, tam na Vánoce dal do řady, poděkoval jim za práci a každej mukl dostal 50 cigaret. Jo ale ono se to nelíbilo estébákům. To se provalilo a začalo vyšetřování. Já sem v tom lítal taky, takže estébáci si mě zavolali a říkají: ‚Tak, tady jste nám udělali takovou akci a kolik si dal cigaret?‘ Já povídám, že za pětistovek. ‚Víš, že je to zakázaný?‘ Povídám, že to vím. ‚Jenomže já sem se ptal Čendy a ten povídá, a pro mě je předseda strany už někdo, že to má povolený.‘ ‚A od koho to má povolený?‘ A já povídám, že od velitele D. a závodního K. Protože to neměl písemně, ti to zapřeli a Čenda v tom lítal. Mně povídali: ‚Dej si pozor, máš štěstí, že si se přiznal.‘ Povídám: ‚Co bych se nepřiznal, pro mě předseda strany je někdo jako funkcionář, kterej je čestnej člověk a na kterýho se můžu taky trochu spolehnout. Toho ustříhli, ten musel okamžitě ze šachty, zbavili ho všech funkcí. I psal dopis Zápotockýmu a nevím komu ještě. Nic platný to nebylo, div, že ho nezavřeli za tuhle tu akci. Von prostě předseda strany, viděl tu práci těch lidí, chtěl ji nějakým způsobem ohodnotit, no nepovedlo se to.

⁷³ Pravděpodobně velitel tábora Jaroslav D.

Muklové jednak dělali v táboře a jednak na povrchu. Různé organizace stavěly tydlety různý baráky. Šachty, to už stavěli tydleti (internovaní, pozn. autora). Na Vojně speciálně důlní, kteří pracovali tady v šachtě i na povrchu, protože ty povrchový provozy byly taky třeba. A když se rozšířila Kamenná, šachta tři, tak udělali koridor z tý Vojny na Kamennou. Na každou směnu průvod tady těch potrestanejch vedli tři nebo dva policajti na tu šachtu. Tam a zpátky.“

Dohled nad trestanci však nebyl prováděn jenom na povrchu nebo v táboře. Speciální *bachaři* prováděli strážní službu i v dolech při práci. Zajímavé jsou i vztahy mezi samotnými dozorci a vězni.

Většina se jich samozřejmě chovala podle své pozice, ale našly se i výjimky. „*No, a aby taky byli kontrolovaní dole, byli tam bachaři taky. Ti zas fárali normálně jako civilní zaměstnanci, normálně o kterejch oni věděli a kontrolovali je dole. Ti jezdili beze zbraně. Aby se zbraň nedostala těm muklům, a aby měli přehled. Dokonce se znali zas tak dobře, že jeden mukl potom vzpomíná, žil potom v Německu a přijel mě navštívit a vzpomínal na tady toho bachaře, že ten mu zachránil život. Že ten ho prostě zraněného dostal na povrch, když klec tvrdě dosedla na stavítka a on udělal kotrmelec a poranil si páteř a on ho prostě vyvezl nahoru. Byl určitěj vztah i mezi těma potrestanejma a bachařema. Zas záleží na lidech.“*

Na některé politické vězně si museli i zaměstnanci dávat pozor. Ne všichni, ač byli odpůrci režimu, dokázali odolat nabídkám na zkrácení nebo zpříjemnění trestu. V mnoha případech civilní zaměstnanci, kteří v domnění, že pomáhají vězňům ulehčit už tak těžký trest, se dostali do problémů s komunistickými úřady a v nejhorším případě na místo těch, kterým chtěli pomoci. „*Oni to byli převážně inteligentní lidi, voni se od sebe lišili (vězni, pozn. autora). S vrahama nebo něco podobnýho oni nechtěli mít nic společnýho. Ale zas i mezi nima byl dobytek. I když to byli inženýři, udávali civilisty. Spoustu lidí bylo zavřenejch, protože pronesli dopis nebo něco takovýho a provalilo se to, a nebo to prostě na ně nahráli. Protože oni policajti hecovali tydlety mukly, aby kontrolovali ty civilisty. Dávali na ně pozor a nosili na ně zprávy. Že když bude hodnej, tak mu snížej trest. Takže několik lidí bylo takhle podraženo přes tyhle politický vězně, ne všichni byli dobrý.*

Jednou jsem díky upozornění jistého vězně přišel a povídal jsem Honzíkovi: ‚Hele těchhle dvou muklů, těch se zbav. Samozřejmě se ptal, proč. Ale nakonec je zlikvidoval.⁷⁴ A samozřejmě od nich pozděj přišlo hlášení, že docházelo k rozkrádání národního majetku, že dne toho a toho někdo naléval benzín do svého auta a takovýhle všelijaký věci. Prostě udání tady od těch muklů. Takový věci prostě tak byly. Byly tam i holky na povrchu, který měřily rudu. Byly zavřeny skrz udání, asi vynesly nějaký dopis a přišlo se na to.

Ale jsou případy, kdy ty holky se s těma muklama seznámily na tý šachtě, a pak si je vzaly. A žijou tady. Jedna holka, kterou jsem měl v dílně, tak ta se nějak sčuchla s nějakým tím muklem. Když sem ji potom potkal, dělala prodavačku. Tak jsem se jí zeptal, co dělá. A ona povídá: ‚Já sem si ho vzala. Takže takovej je život.

Byli určitý lidi, kterejm jsem věřil a o kterejch sem věděl, že mě nepodrazej. Když jsem potřeboval nějakého elektrikáře, tak jsem povídal: ‚Pane Žádník, potřebuju tři elektrikáře.‘ On povídá: ‚Pane mistr, nestarejte se.‘ Přivedl tři chlapy. A já sem jim ukázal, co všechno mají dělat. Zeptal jsem se ho: ‚Prosím tě, ještě mi, já sem jim vykal každému, ‚řekněte, kdo to vlastně je?‘ ‚No jeden je právník, druhý je lékař.‘ Ale to, co jsem jim řekl, to přesně vykonávali. Ještě lepší než jsem po nich žádal. Prostě, když měli něco udělat, tak vzali ještě barvu a ještě to natřeli, takže to zařízení vypadalo dobře. V čerpací stanici dokonce vyhledali tu skálu. Zeď vybělili a namalovali tam obrazy. Různý krajiny nebo výjevy nebo něco takovýho. Dokonce v jednej čerpací stanici udělali cirkus s myši. Chytli myši, udělali klece a myš tam kroutila kolotočem. Prostě oni se bavili aspoň tímhle způsobem, že si mohli nějakým způsobem zpříjemnit ten život. Pravidlem bylo, to je taky ještě důležitý, u těch třeba lokomotivářů, vždyť já tam měl na šachtě 50 - 80 lokomotiv na starosti, že tam bude pořádek. V těch nabíjecích stanicích, tam byl pořádek. Každou sobotu udělali, oni tomu říkali profilaxi. Vyčistili ty lokomotivy, promazali, uklidili. Potom, když odešli a přišli civilové, to byl obraz bídy a utrpení. To si nedovedete představit, já myslel, že zešílím. Ty na všechno kašlali. To ti muklové na tyhle věci byli dobrý.“

Dostávali vězňové za nesplnění norem nějaké tresty?

To přesně nevím, do toho já jsem jim nekecal. Je možný, že třeba nějakým způsobem ti úkoláři, že ty mukli nějakým způsobem šidili. Ale u nás to nebylo. My jsme je

⁷⁴ Likvidace, zde ve významu přesunout na jiné pracoviště.

prostě hodnotili podle třídy, jakou měl kvalifikaci, takovou měl třídu. No jistý je, že zas jsme v tom nebyli samostatní, byl tam prostě i úkolář. Ten nás tlačil dolů s těma třídama, hlídal náklady na mzdy. My zas jsme koukali tlačit nahoru. Neměli jsme zájem na tom je nějak šidit. Takže tydlety věci aspoň u mě se nijak neprojevovaly.“

Zmiňovali se vězňové někdy o životě v táboře??

„Ani se moc nezmiňovali o táboře, ale u mě v dílně, tak chtěli, abych jim na odpolední po směně dal nějakou práci, že by tam zůstali přesčas. Vyžadovali ode mě práci na přesčas. Takže já sem jim vždycky nějakou práci přidělil, toho bachaře, kterej měl na starosti ty dílny, tak jsem mu říkal, že tu mají chlapi práci, tak tady budou. On souhlasil. A oni tam byli, aby nemuseli bejt na táboře. V tej dílně oni byli radši než na tom táboře, to je pravda. Taky jednou jsem měl velikou akci na Kamenný. Spouštěli jsme kabel dolů a já potřeboval víc lidí. Tak povídám, že potřebuju dvacet muklů. Přišlo dvacet lidí, spouštěli jsme kabel, tak abych na každým takovým vadným místě měl nějakého člověka. A oni na mě, že dneska nepracujou, že stávkujou. Tak já jim povídám, ať si stávkuj, ale ať mi tu nepřekážej. No a když to viděli, tak za mnou za chvíli přišli, že se na nás nemůžou koukat a jdou mi pomoct.“⁷⁵

Jaká byla ostraha a plynuly z jejího chování vůči civilním zaměstnancům nějaká opatření?

„Ta byla i dole, byla všude. Když sem přišli ti chovanci. Ti co byli do těch dvou let jako na převychování. Tak ta ostraha byla taková jednoduchá, ten pohyb byl takovej volnější. Dokonce ti, kteří se nevešli do toho lágru po těch Němcích, tak byli ubytováni různě po vsích v různých hospodách, třeba ve TřebSKU, tady byli ubytovaní. Takže to bylo mezi těma lidma prakticky bez ostrahy. Dokonce si tady i nabalili holky a některý se tu i oženili. A některý se pak tady stali funkcionáři komunistický strany, i takový věci se stávaly. Třeba Veverka, kterej byl až na okrese, tak to byl taky jeden z muklů, kterej si nabalil holku tady v TřebSKU. A ted' měli přijít ti političtí, kteří dostávali ten tvrdší trest. To bylo těch 10 až 15 let. Mezi nima byli i vrazi, ale politický se od nich distancovali. Ti

⁷⁵ Pravděpodobně se jednalo tzv. nudlovou vzpouru, která proběhla ve dnech 3. – 7. 7. 1955. Více F. Bártík, *Tábor Vojna*, s. 62.

s těma vrahama nechtěli nic mít. Tak ta ostraha kolem toho tábora byla větší, samozřejmě že se tam vybuďovala další řada těch lágrů, těch ubytoven. Předtím tam byly jenom dráty a celkem nic víc. Ta ostraha byla najednou trojnásobná, to znamenalo, že byl barák, pak plot, překážky a další překážky. V podstatě tak, jak je to tam dneska. Ale byly i případy, že se přesto prostříhali a dostali se ven. Na strážnici se člověk musel prokázat průkazkou, každej jsme měli svoji průkazku, a jinak nás tam nepustili. I když tam přišel policajt, tak se musel prokázat průkazkou a odevzdat zbraň na strážnici, takže on mohl jít do závodu beze zbraně.

Ti muklové nebo takzvaní političtí vězni, tak si chtěli to prostředí udělat, přizpůsobit, vylepšit. To znamená, že třeba, když byla obsluha čerpacích stanic, čerpací stanice čerpala vodu na povrch, tak to oni si prostě tu komoru těch čerpadel vybělili, vyhladili, vyladili i si tam namalovali obrazy a různé tydlety věci. To prostředí si prostě zpříjemňovali tímto způsobem. Takže tam byl vždycky pořádek a bylo to tam takový jako přitulnější. Zrovna tak ty elektrikáři, kteří byli na tom patře. To patro bylo rozlehlý, tak já sem určoval na každý patro člověka, který byl za to patro zodpovědný. A když to byli muklové, tak to bylo samozřejmě stejné. Zpravidla tam byla nějaká komora s rozvaděčem vystřelená v tej hornině a uzavřená dveřmi. A tam ten elektrikář, zpravidla vegetoval, jak se říká. To znamená, že tam měl svoje nářadí, věci potřebné pro opravu toho zařízení, který tam měl udržovat. Tak, aby si to zpříjemnil, tak si sehnal prkna, obednil to tam, strůpek si udělal, vymaloval a bylo to jako cimříčka. Zámečníci měli taky svoji dílnu, takže zas komora, která byla pro ten účel vystřelená a takový ty menší opravy těch vrtacích strojů nebo zařízení, který tam bylo na tom patře, tak opravovali tam. Taky si to tam chtěli vylepšit. A aby jim tam bylo teplo, tak zas přišli na nápad, že udělají dřevěnej rám, vemou vázací drát, natlučou tam hřebíky, navážou drát a dají to pod podlahu. Připojili si to na rozvodnou skříň a vyhřívali si tam podlahu. Měli tam teploučko, příjemně. Nebezpečný to bylo, to jo. To dřevo pak vyschlo, a najednou to chytlo. Výsledkem toho byli ti tři udušení kysličníkem uhelnatým a asi dvacet přivotrávených. Já sem potom byl se Standou Drncem⁷⁶ jako záchranář z druhý šachty. Byli jsme tam jako záchranáři uvést do provozu větrací systém. No, a pak nás za to vyšetřovali estébáci. „Co jsme tam dělali, proč jsme tam dělali, jestli jsme tam něco nezamaskovali.“ Takže hodinu jsem byl na výslechu, možná dýl.

⁷⁶ Viz. Také rozhovor s panem Stanislavem Drncem.

Jinak můžu říct to, že když báňský úřad něco vyšetřoval, tak nekoukal na to, jestli to je mukl nebo civil, prostě to byla osoba. A ta osoba podle předpisů měla dělat tohle to a tohle to, a to mělo bejt takhle zabezpečený. Takže každej ten průser, kterej byl, tak vyšetřoval báňskej úřad. A ten z toho potom dělal závěry.“

Vzpomenete si na nějaké případy pokusů o útěk?

„Ty z Kamenný, tak těch uteklo tehdy asi dvacet. Prokopali se mimo objekt.⁷⁷ Ta žíla na dole Kamenná vycházela až na povrch. Končila pod vepřínem, pod chlívem statku v Kamenný. Dobývali se po tej žíle, a když byli asi 20 metrů od povrchu, tak báňskej úřad zakázal dál pokračovat, protože bylo nebezpečí, že se to propadne. Jenže muklové o tom věděli, zas nebyli tak blbí. To si dokázali spočítat. A jednoho dne se dohodli, že se prokopaj na povrch. Spočítali si, kde je oplocení a kde můžou utéct. Takže při odpolední směně se začali hrabat nahoru. Aby se na ně nikdo nedostal, tak poslední žebřík v mezipatře vytáhli a začali se prohrabávat, až se dostali na povrch. Tak jich uteklo asi dvacet. Když byl najednou takovej průser, tak zmobilizovali policajty, armádu. Takže sem přijela armáda a s pohraničníky udělala okruh kolem toho a všichni pročešávali a chytali. Takže z těch dvaceti nakonec chytli ještě víc. Protože našli ještě některý, o kterých si mysleli, že už jsou za hranicema. Mohlo to bejt mezi roky 54 a 55.

Vždycky, když někdo zdrhnul, tak oni kolem toho zorganizovali takovej kruh, uzavřeli a teď pročešávali to místo. Takže, když jsem třeba jednou šel do zaměstnání, vzal jsem to rovnou přes les, to jsem chodil pěšky. A teď jdu, byla tma, ráno půl šesté, a najednou slyším cvaknutí něčeho. Jako když cvakne závěr u samopalů nebo něco takovýho. Tak sem zpozorněl, zastavil sem se, chytnul jsem klíče a byl jsem připravenej, že tam někdo je. Tak říkám: ‚Kdo je tady?‘ Vylezli dva vojáci a povídaj: ‚To jsme my a kdo jste vy?‘ Pak jsem šel do zaměstnání, ukážu občanku a ptají se mě, jakto že jdu tudy. Povídám, že jdu rovnou přes les. Ale můžu říct, že to bylo překvapení. Byl jsem ale připravenej na to, že mě chce někdo přepadnout, takže jsem byl připravenej se bránit nějak. Jakmile někdo zdrhnul, tak to se vědělo. Vždycky bylo okolo živo. Jeden taky můj elektrikář, jmenoval se Kubačka, šikovnej elektrikář to byl. Ten utekl v cívce na kabely. Stočil se dovnitř prázdné cívky, do toho prostoru. Samozřejmě sám to neudělal, museli

⁷⁷ Více F. BÁRTÍK, *Tábor Vojna*, s. 55.

mu pomoci. Ti další ho tam přibíli. Cívka naložená na auto projela, pak se z toho dostal a zdrhnul. Toho náhodou nechytli.

Jindy, tak třeba skočili do Tatry 111, do nákladáku, který rozvážel rudu nebo něco takového, a vzali to rovnou přes dráty a zdrhli. Jindy zase šli přes dráty. Vzali deku, prostříhali se první překážkou a hodili deku bokem, jako kdyby tam ležel nějaký mukl. Teď zjistili z věží, že se tam něco děje, začali střílet a stříleli do té deky. A oni mezitím se dostali ven, myslím, že byli dva. Na Kamenný, ty zase vypnuli proud. Protože, když se vypnul proud, zhasnul i plot, kterej byl osvětlenej. Zas ti bachaři měli pistole s raketama, a začaly střílet ty rakety⁷⁸, než se natočily agregáty. Každý to oplocení bylo zajištěný ještě nějakým zdrojem, to znamená nějakým agregátem. Tak se stalo to, že přívod elektriky pro tu šachtu, ten mukl rozepnul a všechno to zhaslo. A taky zdrhnul, jestli ho potom chytli, to už nevím. Ale celá šachta byla potmě a než se to obnovilo, tak už byl pryč. Různý takovýhle pokusy byly o ten útěk. Oni se snažili nějakým způsobem dostat ven a zdrhnout.“

Jak se chovali dozorcí na šachtě k vězňům a k civilním pracovníkům?

Normálně ti chodili beze zbraně ve fárákách. Takže nebyli rozeznat ani od normálního civila. No ale my jsme je znali, jo že přišli na šachtu s těma muklama a převlíkli se do fáráků a chodili tam. No tak chodili tam asi, aby měli přehled, co tam dělají, případně když by se tam vzpouzeli nebo něco takovýho. Spíš nahlásit než zasahovat, to byla taková optická kontrola. To bych řekl, že se chovali jako zaměstnanci, jako kamarádi, jenomže tady byla nějaká ta hranice. Takže oni se znali a fárali spolu. Když sfáráš do šachty, tak jsi ohrožený stejně jeden jako druhý. To znamená, že jsi nějaký společenství, jsi součástí toho společenství v tej jámě a musíš se chovat, musíš přijmout společný pravidla. Těhletěch bachařů to byl zvláštní útvar. Ty měli svý služby, který prostě plnili. To znamená, že podle počtu, zřejmě aby to zvládli, tak jezdili s nima. Buď na patro, kde na tom patře pak byli přítomní. Zpravidla pak s tím důlním dozorcem přecházeli ty důlní pracoviště a tak. Prováděli spíš jako nějaký dohled, ty nějak nezasahovali do toho. To bylo riziko, když tam máš dvě stovky nebo i víc lidí. Ta směna, třebaš na tý Kamenný, to bylo čtyři sta lidí. No tak, co tam jeden znamená, nic.

⁷⁸ Světlice.

Když se jednalo třeba o toho mýho elektrikáře Krumholce, kterej byl prostě zraněnej, tak ho ten bachař vyvezl napovrch. To je prostě ten vztah takovej jinej. Nahoře je to jiný, ale jak se dostaneš do dolů, tak máš stejný nebezpečí, stejný prostředí.“

Nebyl problém s nekvalifikovaností vězňů – jako pracovní síly??

„Samozřejmě byli nekvalifikovaní. Byli mezi nima elektrikáři, kteří měli profesi elektrikář. Ale devadesát procent těch mejch byli nekvalifikovaní. Byl to právník, ouředník, lékař, primář támdle z plzeňský nemocnice. A ti mi tam dělali řemeslnickou práci. Ovšem já sem je každého poučil, co má dělat, jak má dělat, čeho se má vyvarovat a tak dále. Bylo pořádáno různý školení třeba pro lokomotiváře, pro opraváře baterií a ty věci kolem toho. Já sem je tam školil. Tyhleti lidi, kteří tam přišli, tak měl bejt každej poučenej, nemusel mít tu kvalifikaci, ale byl poučenej. To poučení se dělalo asi na tom lágru, to já už jsem nezjišťoval. Vězňové přišli, já jsem jich měl tehdy domluvenejch asi dvacet na tu akci. Byla to velká akce, spouštění kabelu, protože jsme potřebovali rozhodit je po jednotlivých úsecích, aby kabel procházel tam, kde jsem ho chtěl mít. Takže kromě mejch elektrikářů, těch tam bylo asi šest, tak tam bylo ještě asi dvacet těchhle pomocnejch. A ten jeden z nich, asi řečník, za mnou přišel a povídá: ‚Pane mistr, my dneska neděláme, my máme stávku. No tak já sem řek: ‚Když neděláte, tak neděláte, tak ale vypadněte tady odsad‘ a nepřekážete mi tady. Vyhnal jsem je z šachetní budovy ven. Protože, aby se mi tam nepletli. A s těma mejma lidma jsem začal tohleto dělat. Asi za hodinu přišli a povídaj: ‚Pane mistr nás už ta stávka přešla, my už budeme dělat.‘ ‚Tak hurá, tak jedem. Rozdělil jsem je po těch patrech, bez nějakejch kraválů, bez ničeho, nic jsem nehlásil. Mohl jsem zavolat, že nechtějí dělat, ale co bych z toho asi měl. Tak jsem byl akorát naštvanej, ale proběhlo to bez nějakejch problémů.“

Zmiňovali si vězňové o bunkru?

„No, to bylo běžný, že tam se o tom bunkru mluvilo, oni tomu říkali korekce nebo tak nějak. Já se nepamatuju, že některej ten můj elektrikář musel být v tom bunkru. To byli lidi celkem inteligentní, kteří dělali, co bylo třeba. Neznám případ, že tam někdo z mejch musel jít. I když jiní tak se tam dostali.“

Názor jiných spolupracovníků, kamarádů a lidí z okolí na samotné vězně?

„Tak to prostě, tydlety věci kolem, tak jsme se moc nebavili. Tady se to všeobecně vědělo, že tam dělaj tady ti polický vězňové. To se vědělo, protože jednak ti zaměstnanci o tom mluvili v hospodě, já jsem ale do hospody nechodil. Tydlety věci se projednávali u toho piva. No tak co, to byla taková věc, že byli tam. To je to samý jako v tej vesnici, když někoho zavřeli z vesnice, tak bylo nám to líto, ale co by jsme dělali, nic jsme nedělali. Měl smůlu, měl si dát pozor.“

Jaký byl vztah mezi civilními pracovníky a osazenstvem tábora?

„Oni ti muklové byli šikovní, oni třeba dělali břitvy. Z ložiska, z rakouskýho ložiska z lokomotivy, to mi tam prostě kradli. Tak prostě ložiska, a používali rakouskou ocel, ne švédskou. To je zajímavé, že on chtěl rakouskou ocel. Rozbil to ložisko, dal do ohně, natáhl, vyklepal a udělal z něj břitvu. A ta břitva holila. On to prostě vybrousil, udělal z toho břitvu. Ještě ji někde mám na půdě. Já ji mám jako památku, to mi udělali jako památku. Takže takovýchto věcí, co oni dokázali udělat, těch bylo víc a těm civilům to nabízeli. Ten civil leccos potřeboval. Nebo nabíječku třeba udělat nebo něco takovýho. Tak oni mu to připravili, udělali. Samozřejmě to nebylo zadarmo, to bylo za cigarety nebo něco takovýho nebo nějaký takovýdle protislužby. Takže tydlety věci tak oni dělali. Civilisti ty mukly vlastně potřebovali pro získání toho nedostatkového zboží. To byly třeba ty svářečky, nabíječky a různý tyhle věci. Samozřejmě tajně. Všechno to bylo dostupné pouze pro civily zaměstnaný na šachtě.“

Stanislav Drnec pochází z Dobříše, kde jeho rodina vlastnila rodinnou továrnu, o kterou přišla v rámci znárodnování v padesátých letech. V důsledku toho nastoupil do uranových dolů, kde pracoval spolu s panem Stanislavem Placatkou.

Jaké byly kontakty vězňů s okolím a černá pošta?

„Já tedy sám přímo vím, že tady u nás byl nějaký Žádník a ten měl rodinu na Moravě, takže jsme jezdili taky tam a nějak kontaktovali příbuzný, jak vlastně žijou tady v tom táboře a tak. Nebo když chtěli a bylo to nutný, že třeba nevěděl, co se doma děje. No tak jsme se sebrali a jeli jsme na to místo, jako třeba já jsem jezdil až na Moravu k tomu panu Žádníkovi. Takže jsem jako takovýhle věci dělal. Jednou v Praze, kam jsem jel s jedním takovým dopisem, jsem vešel do toho bytu, kam jsem to měl donést a tam vlastně seděl jeden policajt. Sice to nebyl, aspoň teda co já vím, to nebyl estébák, ale byl normální policajt, kteří hlídali tam ten tábor. Přímo ten policajt, budu říkat, jak hlídal v tom táboře jako ze své profese (dozorce, pozn. autora). A přitom jako měl ještě tydlety, řekněme taky ty samý záležitosti, jako já. No a tak jsme se tam setkali, já jsem měl zprávu pro toho člověka, to byla většinou paní, že jo, a on taky. A sešli jsme se tam s tímhle uniformovaným dozorcem. No to je jasný, že já jsem z toho byl celej vyvalenej, no ale pak se to všechno zkrátka vysvětlilo. Byl tam taky s takovouhle zprávou.“

Jaký byl pohled Váš a Vašich přátel, kolegů na vězně?

„Tedy aspoň já nebo i ti kamarádi co byli, tak jsme je vlastně nebrali jako špatný lidi, vlastně většinou to byli politický vězňové. Tak jako kamarády přímo ne. Já aspoň jsem nikdy neviděl, že by se nějak napadali nebo tak něco. Z mého pohledu jsme se chovali přátelsky, protože jako já sem tam měl elektrodílnu, tam bylo, já nevím, asi deset těch vězňů zaměstnaných jako elektrikáři. No a tak jako běžně, jako každej civilista jsme se bavili, stýkali a tak dále. Většinou bych řekl, že jsme byli přátelský. Vždycky, když byly nějaký, ať už jejich svátky a nebo ty Vánoce nebo tak, nastal takovej ten jinej kontakt vlastně. Takovej pokus jim umožnit to, že jako jsou Vánoce, jako kdyby byli doma. Zkrátka pohled byl ten, že vlastně to byli politický vězňové, kteří vlastně byli jako my. Řekněme třeba jako my, kteří jsme nesouhlasili s tím určitým systémem. Takže ať už to byla manželka, ať už to byli kamarádi, s kterejma jsme tohleto dávali vždycky

dohromady, ať už na ty Vánoce nebo různé zprávy domů. My měli pohled normální. Myslím, a ani si nevzpomínám, že by tam byl takovej nějaký drastický výstup mezi civilistama a odsouzenejma. Na táboře, to už člověk neví, ale u nás na pracovišti dělali jako každej jinej zaměstnanec.“

Jaká byla ostraha a plynuly z jejího chování vůči civilním zaměstnancům nějaká opatření?

„V tom dění pracovním ani ne. Jedině v takovém nějakém případě, kde se jim to nelíbilo, ten styk toho vězně a tak. Tak to trošku vyjžděli jako vostřejc, jinak jako z mého hlediska a sám jsem neviděl, že by nějak napadali tihle dozorci ty vězně.“

Vzpomenete si na některé pokusy o útěk?

„Jo jeden útěk to vím, to bylo zkrátka na Kamenný. Tam se vyvážela hornina mimo objekt, i když tam byla postavena věž a na té věži byl chlap zkrátka s tím automatem. Tak ten jeden útěk, co jsem pamatoval, myslím, že se jmenoval zrovna Žatecký nebo tak nějak. Já jsem s ním potom mluvil, když bylo po všem (po uzavření tábora, pozn. autora). On byl z Prahy. No tak ten se pokoušel o útěk, ale tomu se to tenkrát podařilo. Ale přesto ho nakonec chytli v Praze. Ani jsme potom o tom nějak nemluvili, co se s ním následně stalo. Protože jsem za ním byl v té Praze, ještě s jedním kamarádem, to byl zase Jugoslávec, kterej tady byl taky zavřenej. Ale nevzpomínám si, že bychom se spolu o tom bavili.“

Zmiňovali se věžňové o životě v táboře?

„Ani tak ne. Ani si nevzpomínám, že bychom se bavili nebo že bych věděl o nějakém věžňovi, který by se takhle svěřoval. Já tam vlastně měl kamaráda tady z Dobříše, kterej tam taky byl zavřenej a měl vysoký trest. Ten měl asi přes dvacet let. Ale nevzpomínám si, že by něco takovýho říkal.“

Zaznamenal jste nějakou změnu poměrů při přeměně TNP na NPT?

„To jsem nějak nezaznamenal, že by byla nějaká taková změna, ani ti kluci se nějak nespověřovali, že by byl nějaký větší nátlak. Víím ale, že dřív to bylo mírnější, že i na ten tábor se mohlo, protože jsme měli my jako civilisti možnost chodit z jednoho na druhý (možnost se pohybovat mezi šachtami, pozn. autora). Tak tenhleten můj kamarád, byl na jiným dole než já, takže jsem tam zkrátka šel za ním. To už jsme měli domluvený s těma klukama, kteří pracovali třeba z toho tábora u nás. No tak ti zase přinesli zprávu, čekejte tam a tam, že tam přijde tenhleten můj kamarád. A zkrátka dá mi zprávu pro maminku, jak se mu daří a takovýto všechno...“

Vzpomenete si na tzv. nudlovou vzpouru?

„To si něco pamatuju, protože potom tam dokonce jeden známý byl v tý korekci. To bylo přímo na táboře ta korekce. A tam vlastně ten, kterej to vodnes, byl zavřenej v tý korekci.“

Zmiňovali si vězňové o bunkru?

„To byla právě tahleta, jak já říkám, korekce. Víím, že ty bunkry tam existovaly,⁷⁹ zkrátka tydlety jakoby provinilce tam zavírali přes tu noc. Protože přes den honem, aby zase rychle pracovali. Jinak nevím, jak tvrdý to bylo, ani oni sami snad se nám tak nějak nespověřovali, že by nějak byli třeba mučeni nebo tak nějak.“

Byl na dolech nedostatek pracovních a ochranných pomůcek?

„Že by byl nedostatek pomůcek nebo toho oděvu, to si nevzpomínám. Nevzpomínám si, že by byl nějaký takovej nedostatek. A myslím si, že i pro vězně snad ne. Ale je to možný. Řekněme třeba, že samozřejmě upřednostňovali civilisty, kteří tam vlastně dělali. Ale co se týče mého oboru, tak jsem tam měl několik těch elektrikářů a nevím, že by něco takového bylo. Ještě jsme je podporovali. V takovejch těch věcech, že

⁷⁹ Existoval pouze jeden, ale je pravděpodobné, že se nerozlišoval bunkr a korekce.

si zkrátka vařili, a vařili si v těch určitéjch prostorech, kde si signalizovali, když náhodou přišel některej (dozorce, pozn. autora) ten kontrolovat, aby se to nešířilo.“

Vzpomenete si na požár na šachtě 2?

„Něco takovýho tam bylo. To nebylo přímo na šachtě, kde jsem byl já. Já jsem byl na šachtě Kamenná a tohleto bylo na šachtě číslo dvě. A tam právě byl i ten můj kamarád Jirka Matlachů, to byl ten kamarád, tady z tý Dobříše. Ale když jsme se viděli, tak jsme o tom dleto nemluvili. Spíš jsme koukali se kontaktovat a takhle přenášet zprávy od maminky synovi a zase naopak.

O požáru to vím, zkrátka že tohleto bylo, že se to stalo, to taky vím. Buď, že se to vyhřívalo nebo něco takovýho. To si vzpomínám, protože já jsem tam taky byl v tý čtetě těch záchranářů. Tak vím, že jsme měli nějakou takovouhle pohotovost a že jsme tam byli. Že se to tam nějak likvidovalo, ale nevím přesně, na kterým patře. Myslím, že to bylo na třetím. Ale přesně si to už nějak nemůžu dát dohromady.“

Je pravda, že se při práci objevovali protichůdné rozkazy?

„To ne, to nevím. Já mám za to, že podle mého názoru bylo to, že ti klui,, kteří tam byli jako zavření a měli na starosti udělat nějakou určitou věc, ať už dobývání rudy a nebo výdřevy nebo takovýhle tydle věci, tak každej si to udělal zkrátka svým tempem.“

Dostávali vězňové za nesplnění norem nějaké tresty?

„Něco takovýho bylo, to vím. To se jim jako pomáhalo. V tom dleto se pomáhalo, když taková věc nastala. Ale jednu takovouhle tu hladovku pamatuju. To bylo myslím na šachtě dvě. No, ale říkám, spíš si myslím, že se jim pomáhalo. Jako je to jenom z mého hlediska, protože já jsem s nima vycházel velmi dobře, a když jsem mohl a manželka taky něco dělala takovýho dobrýho, tak to jsem vždycky dal do tašky a přinesl jsem jim to. A nebyl jsem to jenom já, bylo to dost kluků, který takhle s nima cítili.“

Objevovali se v dolech „bonzáci“?

„Byli. Bonzáci to pamatuju. Jenže oni si je zkrátka mezi sebou zlikvidovali sami. Když zkrátka tohleto odhalili, tak oni si to už vyřídili sami. Vím, že i mezi námi civilisty byli, jestli tam byli nasazení, myslím jako z venku, to nevím, ale asi to tak bylo.“

Měl jste jako civilní pracovník možnost dostat se přímo do tábora?

„Vím, že co se týče takovýho toho léčení, tak jsme to jako měli. Když to byl třeba nějaký menší případ, tak to si vyřizovali oni sami, jako z vlastních řad. A když to bylo něco těžšího, tak ho odvezli sem do Příbrami na Bytíz, a tam byla nemocnice, kde ty těžší případy se řešily.“

Oldřich Fous pocházející z Rožmitálu pod Třemšínem, pracoval v uranových dolech od roku 1953 do roku 1960. Z dolů odešel krátce po amnestii, díky které bylo na svobodu propuštěno velké množství politických vězňů.

„Já jsem tam nastoupil v roce 53, po měně.⁸⁰ V roce 53 byla měna asi 1. července a já jsem tam za měsíc nebo za dva nastoupil. Nastoupili jsme tam s bratrem. Na tu Vojnu, zrovna na Vojnu na jednotku.⁸¹ No a odtamtud jsme odešli na tu Kamennou.⁸²

Byli tam, to si ještě pamatuji, Němci. Němečtí vojáci, zajatci. Do roku 55, a těm se říkalo retribuční. Někteří byli až u Stalingradu, vyprávěli nám to, ti co uměli česky. To byli sudeťáci, jak se říkalo. Tak ten jeden mi vyprávěl, jak to vypadalo u Stalingradu. Potom je zajali, a potom je odvezli někam na Sibiř, a pak je vraceli přes Jáchymov až do Příbrami. Tak to jsme jako rádi poslouchali ty zážitky z té fronty. Ti koukali, aby už šli domů, protože byli strašně dlouho mimo rodiny.

Byli tam lidi různí. Byli tam lidi slušní. Já jsem strašně rád chodil k těm mukulům pálit.⁸³ Kor, když byli dobrý, ti to měli všechno v pořádku. My jsme tam přišli, voni si vařili čaj v takovejch velikánskejch, jako od rajskejch jablíček, sklenicích. Do toho strčili elektrický dráty a vono to v turánu vařilo, udělali čaj. A na to byli strašně hákliví, aby si vzal každej. Protože ten můj kolega povídá: ‚Hele Oldo, půjdeme tam teď nahoru k těm mukulům, ne aby ses tam od nich nějak odtahoval nebo něco. Vem si všechno. Oni ti to nabídnou, to oni to těžko nesou, dej pozor na to. Správně by se to od nich nemělo brát, ale oni měli udělaný plechovky od konzerv na tom nanejtovaný ouška. Todleto dávali rádi napít, rádi hostili tam dole. Tak co bych si nevzal čaj, arašídový věnečky. To jsem si dal taky kolikrát. Tam jsme si sedli, voni to měli všechno připravený, udělaný. Já jsem k nim celkem rád chodil, raději než k civilům. Já jsem s nima tam neměl vůbec žádný problémy, protože nakonec, co mi do toho bylo, že oni mají nějaký tresty. Nebo abych jim říkal takový věci jako, já bych ti ještě přidal nebo takovýhle nesmysly.

A někdy se taky stalo, že některej najednou odešel. No a oni to nějak přešetřovali potom a odvezli ho a pustili ho třeba. Nebo ho přeřadili.

⁸⁰ Měnová reforma v roce 1953.

⁸¹ Šachta číslo 1.

⁸² Šachta číslo 3.

⁸³ Provádět odstřely při postupu těžby.

Tak to byly takový ty sorty. To byli ty retribuční, političtí⁸⁴, kněží, důstojníci z armády, učitelé, inteligence. A zas tam byli na druhou stranu Romové a tihle takový ti lidi za vraždy, krádeže. Byla to taková všehochuť. Ale oni už se kastovali. Nebo se taky stalo, že za mnou přišli, já to neznal tenkrát všechno. A voni říkali: ‚Helejdte, nebyli za váma támhleti, támhleten zrovna šel okolo, nebyl za váma? Nechce přinést rum, nechce přinést dopis?‘ Já povídám: ‚Tydle ty zrovna ne.‘ A on: ‚Tak to si dávejte pozor. To jsou bonzáci. Tak oni už to měli takhle mezi sebou a sami upozorňovali ty civily, jak jsme tam byli, na tady tyhle lidi.

Tam fáráli taky ti bachaři, to my jsme je hned poznali. Oni měli takový ty helmičky pěkný, ostrý světla. To se poznalo hned, jak tam šel. Taky chytali tam dole nás. Třebas tam přišli na odpolední dva tihleti, fárači se tomu říkalo. Takový mladí kluci. No a jeden si vyndal cigaretu, dal si ji do pusy a začal se šacovat, jako že nemá sirky a čekal, jestli mu někdo zapálí. Ale to by byl průšvih, protože se dole nesmělo kouřit.“

Jaký byl názor vašeho okolí na vězně?

„Různý, no různý. Ale spíš bych řekl, že je lidi litovali. Tenkrát utekli, ujeli autem nákladním, tatrou. Von ten šofér to nechal nastartovaný a voni do toho vlítli a ujeli. Tak jsme jim drželi palce všichni, aby je nechytli. Snad se dostali až do Švédska. Ale zas tam chytli jiný s nákladní škodovkou. Jenže zas tam byly kulometný věže na těch číhadlech,⁸⁵ a tam byl hlídač. Voni byli do půl těla, to bylo v létě, takže měli sundaný věžeňský mundúry, a von nepoznal hned, kdo to byl. Jezdili tam normálně závozníci nebo šofér. Ti měli třeba sundanou košili a ten to nepoznal hned ze shora, kdo je kdo. Pak se mu to zdálo ale nějaký divný, a slyšel, jak z vrátnice na ně křičí: „stůj.“ Oni ale nezastavili, tak jim rozstřílel gumu, a ti přesto ještě došli z Vojny až na Slivici⁸⁶ a až tam je teprve předjeli. Ty chytli. A pak je přivezli zpátky. Prej dostali nakládačku, ale to jsem neviděl. To se stalo na jinéj směně. Útěků bylo hodně. Pamatuju si, když jsem jel na odpolední v 54. roce. Já jezdil na motorce. Dělal jsem na tej Kamennej. A jel jsem z Třebaska na Kamennou po polní cestě. Vono to tam svítilo dokola. Celej ten objekt byl

⁸⁴ Političtí vězni.

⁸⁵ Věže.

⁸⁶ Slivice je součást obce Milín, která se nachází 8 km jihovýchodně od města Příbrami.

osvícenej dráty a tak. A najednou to zhaslo. Já povídám: ‚Tak a teď se ještě začne střílet a bude to akorát. Teďko dávky z kulometu nebo samopalu, já nevím, co jsem slyšel. Přijížděl jsem na tu šachtu, tam tma. Ale za chvíli to nastartovali. Protože voni tam nebyli žádní hlupáci, to byli chytrí lidé. Oni třeba museli, když utíkali přes ty dráty, jako v tomhle případě, tak museli zničit trafostanici. Takže oni si dole (v dolech, pozn. autora) ze všelijakejch stržků, se říkalo, nebo to zbylý střelivo bylo plastový a dávali ho třeba do nějakých papírů a používali to na tady tyhle věci. Oni třeba si z toho udělali granát. Sehnali si kus luntu, tenkrát se pátilo na zápalnice, sehnali si rozbušku, krátkej ten lunt. To naadjustovali, jak se říkalo, no a použili to kupříkladu tady na tu trafostanici, kde odpálili celej přepínač. Takže teďka to tam dali, byli připravený. To se všechno domlouvalo tyhle útky, to nebylo hned, no a odpálili to. A ti (ostraha, pozn. autora) než nastartovali náhradní zdroj, tma. Věžňové měli udělaný ze silnýho drátu takový háky ve tvaru S a pomocí těch háku se dostávali přes ploty. A prostě utekli. Uteklo jich sedm tenkrát. No velký zle bylo. Teď se to tam všechno sjíždělo. Ta ostraha se psy a tak. No něco se povedlo. Jeden ze strážných to snad nějak schytl moc, že rychle nenastartoval ten generátor. Že to trvalo jestli pět minut, a to bylo velký zle. Nebo se vlastně dostávali nahoru ve voze, jak jsou ty hunty, důlní vozejky, tak on si tam vlezl do toho, oni tam dali fošny a zasypali ho normálně kamením a vyvezli ho nahoru. Na každým patře jich bylo sto padesát například. No tak tenhle ten jeden vozíček s kamenem se mezi nima ztratil. Koho by to napadlo. No a ti muklové nahoře už to věděli, von byl lehčí, než byly ty zbylý, a ti ho vyvezli na skládku. Tam to vysypali a mukl z toho vylezl a počkal. To muselo bejt při večerní směně, když už byla tma. Tam byl potom skrčenej, a pak mu tam sehnali nějaký ty nůžky a von se prostríhal. No a takhle se dostávali pryč, taky utekl. Nebo v cívce na kabely, takový tý ohromný. Tam se nechal zabednit a vyvezli ho ven. On se tam potom někde odbednil. Mukl přijel na šachtu, a tam byly ty cívky. Byly odstavený, a když byla tma, tak ho tam druhý zabednil do toho vnitřku. I takhle utekli. Jenže potom, zase třeba jak utekli v tom vozíku, jak jsem to říkal, tak voni už na to potom přišli, a to pak byli dva muklové a ti nedělali nic jiného, než že měli sbíječku a propichovali každej vozík dvakrát, třikrát. Vedle stál bachař a koukal, jestli to pořádně propichujou. Takže tohle byl konec s tím, už se nedostali takhle ven. Tak ale oni zase objevili leccos. Přemejšleli jenom, jak zdrhnout. My bychom možná jiní nebyli.

Jinak to oni si muklové dělali všechno sami. Pracovali jsme hned vedle, přes ploty jsme viděli, jak tam dělali, jak jsou tam. A voni chodili na tu šachtu, to měli kousíček. Byli jsme s nima na té šachtě normálně. Voni dělali všechny práce tam dole. Lamače, mašinkáře, jezdili s lokomotivou, čistili stružky, výdřevu dělali, všechno kromě střeliva. Muselo se dávat na všechno pozor, hlavně na střelivo, klíče. Dole byly totiž sklady trhavin a třaskavin. Na to se muselo dávat pozor, aby se toho nezmocnili muklové, protože za to by byl prokurátor.“

Odrážely se nějakým způsobem útěky nebo jiné nenadálé události v Rožmitále pod Třemšínem?

„To byla vždycky velikánská akce, když utekli muklové. Ony bývaly uraňácký autobusy a my jsme se dostávali do práce zadarmo. Měli jsme jenom pro fórek takový lístky, ty se vždycky procvakly, ale jinak úplně zadarmo. A když tydleti zdrhli, většinou vždycky v noci, tak když jsme jeli domů z noční šichty, tak to jsme popojeli pár metrů a samý policajti, samý esenbáci. Museli jsme vylézt nebo voni vlezli do autobusu, svítili a prohlíželi, kontrolovali. To byl velikej bum. A co lidi říkali? ‚Kéž by se jim to povedlo a nechytli je. Takový tady bylo všeobecný mínění. Třeba já mám příbuzný na Zalánech⁸⁷ a ptali se mě: ‚Tak prej jim utekli nějaký muklové?‘ já povídám: ‚No.‘ A oni: ‚Kéž by se jim to povedlo. No jenže prej si vybrali blbej čas, začalo sněžit, že prej oni je najdou podle stop. A co voni prej budou jíst a kde. Takže jako celkem tady sympatie měli. To je pravda. Samozřejmě některý zase: ‚Jen kdyby je chytli lumpy‘ a tak. Tak ale většina lidí, co jsem tedy zaznamenal, jim fandila.“

Pomáhal někdo vězňům při útěku?

„Pomáhal. Tam byl nějaký starej Teska. Von dělával všechny léta na Kladně na uhlí. A měl horní školu, pocházel tadydle z Bohutína⁸⁸ nebo tady někde. A ten říkal, taky jsme o tom mluvili, jak tehdy uteklo těch čtyřadvacet muklů, celej ten houfec, tak ten říkal, že tam v tej Tisovej nebo v tom Bohutíně měl souseda a ten, že je tam měl ve stodole dva. Jenže on mu to říkal až po té akci. Takže nevím. Říkal: ‚Představ si, von ten

⁸⁷ Vesnice několik km od Rožmitálu p. Tř.

⁸⁸ Obec nedaleko Příbrami.

vedle, ten prej je tam měl ve stodole. ' No vono to bylo těžký tenkrát. Za prvý každej se bál pomoct, strašně. To nebyla sranda. Automaticky se tam pak dostal i sám. Druhá věc. Co oni budou jíst? Na podzim, když nikoho neznají, když ani už nic neroste. Takže voni to někteří vzdali. Někteří prostě byli, že utekli a drželi se, chtěli se dostat někam na Západ, na Šumavu a frknout. Jenže to měli těžký, on jim nikdo nepomohl. Oni to hodně vzdali. Někdy je pochytili tam v tom ovčíně nad Kammenou, tam prej jich pochytili najednou asi osm. Spali tam někde v seně. Lidi jim fandili, ale to bylo všechno. "

Objevovali si v dolech „bonzáci“?

„Jo byli. Ti (vězňové, pozn. autora) se domlouvali se s těma bachařema dole a dostávali se do lepšího světla. Jednou za mnou jeden mukl přišel. Jestli bych jako mu nevynešl dopis. Že stačí hodit ho venku do schránky. No, ale já sem si nebyl jistej, tak jsem ho odevzdal. A já jsem udělal dobře, že jsem to odevzdal, protože oni už to věděli. Ty to věděli už na vrátnici. Tam už byli důstojníci a i normální bachaři. No a já jsem to jako řekl, že nesu dopis, ale s tím vědomím, jsem to potom takhle stočil, že jsem ho chtěl odevzdat. No a tím to zhaslo. A už nic. Ovšem stalo se taky, že na to někdo doplatil, už nevím, jak se ten chlap jmenoval. Byl odněkud z Liberce nebo tam, ale nevím už jméno. A ten jako ten dopis pronášel a neodevzdal a oni ho práskli tihle muklové, těm se říkalo bonzáci. Práskli ho, že tam nese ten dopis, a oni ho chytli. ‚Pojďte dál, vy nesete dopis‘ a on že ne. Ale prohlídli ho a hotovo.

Potom chtěli taky rum samozřejmě. No ale dělali jim tam, voni tomu muklové říkali filcung, prohlídka. Protože oni jim tam někteří civilové nosili věci, ty který nesměly bejt. Nosil se tam rum, nosily se žiletky tenkrát nebo břitva, já nevím takovýhle podobný věci. Za mnou taky přišel jeden. Nabízel mi takovou nádhernou ručně dělanou kazetu. Nádhera. Byla tam na tom udělaná šachta, těžní věž na tom, překrásný dílo. Mně se to strašně líbilo, měl bych aspoň památku. I tam byl rok. Jenže, když to nebylo možný, já ten rum nemohl nést. Ne, to by prasklo. Nebo se tam stala taky příhoda, že zrovna nějakej, před Velikonocemi to bylo. Ten jeden měl pořád s těma muklama dole, byl to civilní střelák, ale měl s nima pořád nějaký potyčky. Prostě furt něco s nima, napadal je, ‚tobě bych ještě přidal ty lumpe. Kolik máš, pětadvacet? Tak ještě bych ti přidal. ' A takovýhle, já sem se ho ptal, proč to povídá, proč je dráždí a furt něco. A voni se mu pomstili. Oni to prostě dělali šikovně. Jel domů na Velikonoce, myslím do Liberce nebo někam tam. A oni mu do těch montérek, co měl dole, protože spěchal vždycky na

vlak, tak už dole se připravil, sundal si montérky a to a nechal si to na nárazišti, dole na patře. A on to tam nechal a někam odešel, a oni mu tam do těch montérek dali smolku. Pravej uran, velkej kus. Ten smolinec. No a hotovo. Ten to vzal, sbalil do tašky, šel a už to neprohlížel, že jo. Na šatně se umyl, zrychtoval, všechno. A šel přes tu vrátnici a vono to tam začlo bečet. Protože, jak to přenášel, tak ty přístroje to tam zaznamenali. Jenže on to nevěděl. On povídá: ‚Já nic nemám. Tak mu řekli: ‚Tak pojd’te dál. Tak mu všechno vyházeli a voni mu to tam našli. Že prej: ‚Co jste s tím chtěl dělat?’ a tak. Veliký zle. Už domů nejel. Hned ho vezli do Příbramě na bezpečnost a už to jelo. Prostě z Velikonoc neměl nic. Vzali mu dekret, nesměl střílet a dost velký následky to mělo. Dobrý, některý byli a některý byli prasata. To my už jsme věděli. To už byli bonzáci, pozor na něj, na tohohle bacha.

Taky za mnou jeden přišel i jméno vím, jmenoval se Kačava, a povídá: ‚Já prej vám mám’, tam se říkalo ne pane Fous, ale tam se říkalo pane Olda, ‚já prej mám, já prej bych vám mohl dát, kdyby jste chtěl, čtyřicet tisíc. No já se ptám, jako co to. A on: ‚Já je nepotřebuju, já prej mám ještě víc. On dělal někde na žíle, vydělávali si peníze za to. No jo, jenže von mi přines ty peníze, jenom ukázkou táborovejch peněz. Jenže, co s tím, to absolutně nemá pro mě cenu. No protože to mi nikdo nevymění, to bych s tím šel do záložny někam do banky a to vono neexistovalo. Naopak, ještě by bylo zle. Tak povídám: ‚Nemůžu, nezlobte se, jste hodný, ale pro mě to nemá význam. Vždyť voni se vám hodí. A potom voni si to směnili, když je pustili.

No takhle. Muklové to tam měli rozdělený, připadalo mi to jako za války, za protektorátu. Lístky pro velmi těžce pracující, pro pracující a tak dále. To bylo udělaný tak. Když nedosáhl stoprocentního výkonu na tom díle, ať dělal, co chtěl, ať dělal lamače, tesaře a všelijaký takovýhle věci. Ale nedosahoval sto procent výkonu, tak měl lístky, to barevný označení nevím, a to bylo jídlo normálně, ale maso žádný. Nic jiného kolem toho, jenom třeba omáčka a knedlíky, brambory a dost. Když dělal přes sto procent, to už byla jiná barva těch lístků, tak ten už dostával maso k tomu a tak dále. Ti, co dělali přes 115 procent, tak ty už měli všelijaký úlevy, dostávali moučnick k tomu a tak. Takže voni to takhle odměňovali, voni byli takhle nuceni ten výkon zvyšovat už jenom tím jídlem. Nehledě k tomu dopisy domů, že měl povolený. Nevím, jestli to měli povolený do půl roku nebo do měsíce dopis. Potom dokonce návštěvu. Návštěvy tam byly na tý Vojně, ne přímo v tom lágru, jak se říká, ale o kus dál. Chodily tam z nádraží z Milína ty rodiny, a tam se vždycky scházeli. Taková budova to byla, takovej domek, no

doměk. Já nevím, jak bych to nazval, taková jako větší vilka, a tam se scházeli. Voni je tam přivedli a tam se bavili spolu.“

Dostávali vězňové za nesplnění norem nějaké tresty?

„To já nevím tohle. Já vím jenom, že když měli nějaký průšvihy, tak se dávala tzv. korekce. Toho se strašně báli, dát do korekce. A ještě byl zase bunkr, to bylo nejhorší. Ještě to tam je na tej Vojně. O něm mluvili, tam tekla voda, když pršelo. Jsou tam nápisy. Tak o tom mluvili ti muklové, to si pamatuju. Já tam ale nebyl, tam se nesmělo, jako civil jsem se tam nedostal. To byly lágry. Šachta byla vedle.“

Zmiňovali se vězňové o životě v táboře?

„No takhle. Já sem s nima taky hovořil dost, protože jsme to potom poznali, že to nejsou žádní vlci. Voni říkali: ‚No takhle. My za to nemůžem.‘ Ty politický říkali: ‚My jsme nic neudělali nikomu.‘ Jo tam vždycky seděli na tom nárazišti dole. ‚My jsme nic neudělali, my akorát nesouhlasíme s tím režimem. To je všechno, co jsme udělali zlého. To my nejsme žádní vrazi, že se s námi nesmí nikdo bavit.‘“

Zmiňovali se vězňové o bunkru?

„No o tom bunkru mluvili. To bylo vždycky: ‚Ten dostal bunkr. A von tam musel bejt čtyřadvacet hodin a ještě jeden den.‘ A to byl automaticky omluvenej v práci. Takže voni ho tam nepřivedli. Vodili je z toho tábora na tu Kamennou takovým koridorem, kde byly dráty a mezi těmi dráty je vždycky vodili většinou ve čtyřstupech. A ti šli okolo, ti bachaři se samopalama. A vodili to do práce a zase z práce. No tak tenhle scházel a třeba tenhleten. Ale von ten bunkr, potom se moc jako často nepoužíval. Spíš ta korekce. To bylo zase něco jiného, ten bunkr to bylo nejhorší, tam dostal jen vodu...“

Jan Voříšek pochází také z Rožmitálu pod Třemšínem. Pracoval v rožmitálské pobočce podniku Agrostroj, kde se po roce 1960 seznámil panem Oldřichem Fousem. Pan Voříšek neměl s táborem Příbram-Vojna, nebo vězni v něm, žádné přímé zkušenosti. Vše, co o něm věděl, bylo pouze z doslechu nebo z vyprávění.

„Já jsem sem de facto přišel ve třiapadesátém roce, to už to všechno existovalo, takže nějaký ty začátky toho jsem vlastně neznal. No je fakt, že to bylo trošku z ruky tady od nás. My jsme s těmi lidmi nijak do styku nepřišli. Protože jsem byl tady a vedle mě nějak nepracovali a nebo něco, to tady nebylo. No a z druhé stránky my jsme se tam k tomu taky nedostali nijak. No věděli jsme, že to tam existovalo, že to tam skutečně je, teda ty trestaný nebo jak jim říkat. No to bohužel je pravda, ale člověk neměl možnost to ovlivňovat, nebo se tam chodit dívat, to nepřicházelo v úvahu. Rozhodně by mě tam nikdo nepustil, aby je člověk viděl nebo s nima mluvil.“

Dostaly se k Vám nějaké zprávy alespoň z doslechu?

„No to byl ten můj kamarád Olda Fous. Ten tam dělal střelmistra, ted' nevím na který šachtě. Tak ten se o tom potom zmínil, když odtamtud odešel, tak šel dělat k nám do Agrostroje. No něco nám o tom řekl, že tam s nima dělal. No vykládal, jak to tam fungovalo, problémy, nehody a ty všechny věci, který s tím souvisely. No tak my jsme si to od něj taky poslechli, ale nějak na tom něco měnit nebo něco s tím dělat, to ne. No v tej době, to tam ještě všechno trvalo. Až potom, co on odešel, tak na to takhle vzpomínal. Ale prakticky to tam všechno ještě bylo.

Někdy jsme se tady dozvěděli, to nám říkal Olda, že občas nějaký lidi utekli. To taky vzpomínám, že jednou říkal, že Tatrou 111 to vzali přes plot a někam prostě z toho tábora odjeli. Jak to s nima dopadlo, to už ale nevím. Já jsem se třeba tohle ale dozvěděl po letech.“

Jaký byl názor váš nebo vašich přátel na vězně na útěku?

„V tej době, když někdo utekl, no to jsme se taky nějak nedozvěděli. Tam poblíž, kdo tam bydlel, tak samozřejmě zjistil, že je tam nějaký větší pohyb lidí, co je hlídali, těch vojáků. Jestli to byla vnitřní stráž nebo co.“

Bavili jste se o věznicích nebo táboře například v hospodě?

„No to víš, že jo. Taky na to někdy přišla řeč. Takhle no, my jsme neměli moc velkou šanci s nikým o tom mluvit. Ty lidi, s kterejma jsem přicházel do styku, tak ty o tom taky moc nevěděli. No jak říkám, jak jsem se zmínil o tom mém kamarádovi, v tej době, kdy on tam sloužil, tak já jsem s ním do styku nepřišel. Takže tohleto, co já jsem se od něj dozvěděl, tak to už bylo všechno pozdě, po letech.“

Doléhali na vás bezpečnostní opatření při hledání vězňů na útěku?

„Myslím si, že jo. Tehdy tady byli esenbáci a ti museli mít taky nějakou pohotovost. To znát tady u nás ale nebylo. Esenbáci, s nima jsem se taky nějak nekamarádil. Takže to nějaký výrazný nebylo, aby to nějak vobšancovali nebo je hledali.“

Byl možný nějaký kontakt s vězni při stavebních pracích mimo tábor?

„Oni ty stavby měli vždycky oplocený drátem, prakticky člověk neměl možnost se tam k nim nějak k někomu dostat. Ale na těch stavbách to oni dělali, to bylo takhle. To mám za to, že oni dělali, ale to měli vždycky odrátovaný a nikdo se k nim nedostal. Tam byli jejich strážní a ti nikoho nepustili, to nebylo možný.“

4. Závěr

Má bakalářská práce je založená na výpovědích obyvatel příbramského regionu, kteří byli více či méně spjati s táborem Příbram-Vojna. Použil jsem zde vzpomínky civilních zaměstnanců uranových dolů, kteří se ve svém zaměstnání každý den setkávali jak s „retribučáky“, chovanci, tak s „mukly“. Každý z těchto výrazů označuje jedno a to samé, a to obyvatele tohoto tábora, ale vždy v jiné vývojové etapě. Na druhou stranu jsem se pokusil zprostředkovat také názor člověka, který s tímto táborem a jeho osazenstvem neměl ani ty nejmenší zkušenosti.

Cílem práce bylo ukázat jiný pohled na tábor Příbram-Vojna. A to nejenom jako místo určené k internaci nežádoucích osob, ale také jako místo, kde obyvatelé Příbramska mohli najít pracovní příležitosti. V několika málo vzniklých studiích se totiž popisuje převážně samotný tábor a život v něm. Zatím se vždy pracovalo pouze s výpověďmi samotných uvězněných. Naproti tomu já jsem se pokusil sepsat názory a vzpomínky několika horníků, kteří se s těmito vězni setkávali.

Samotný tábor Příbram-Vojna byl založen několik kilometrů od okresního města Příbram, a to hlavně z důvodu velkého množství horniny obsahující uran, kterou se zde podařilo objevit sovětským geologům krátce po druhé světové válce. Na vybudování potřebného zázemí, a nakonec i na vlastní těžbu, byli kvůli nedostatku pracovní síly nasazeni němečtí zajatci a kolaboranti. Vznikl tedy zajatecký tábor, který fungoval v letech 1947 – 1949. Pojmenování dostal podle nedalekého vrcholu Vojna (666 m). Podobná zařízení se nacházela také na Jáchymovsku a Slavkovsku, opět byla spojena s těžbou strategické uranové rudy.

Po komunistickém převratu z února 1948 a následné společensko-politické změně rozhodlo tehdejší vedení státu využívat pro tyto účely pracovní síly z řad tzv. chovanců táborů nucených prací, kteří začali od roku 1949 nahrazovat bývalé zajatce v táboře Vojna. Tito lidé sem byli umísťováni bez soudu, pouze na základě rozhodnutí trestných komisí. Jednalo se převážně o politicky nevhodné osoby, nebo osoby, které například nedodržovaly pracovní morálku nebo si pouze zneprátelily některého spoluobčana, který je následně udal trestným komisím.

V důsledku reorganizace byl v roce 1951 tábor nucených prací přeměněn v nápravně pracovní tábor, což bylo v podstatě vězeňské zařízení. Byli sem přemísťováni

„nejnebezpečnější“ zločinci, zvláště zločinci nebezpeční pro lidově demokratickou republiku. To znamená, že se jednalo o lidi demokraticky smýšlející, kteří byli odsouzeni ve vykonstruovaných procesech. Dále vědce, umělce, duchovní, sportovce (např. hokejoví reprezentanti, mistři světa z let 1947 a 1949). Ale objevují se zde i kriminálníci, retribučníci nebo lidé odsouzení za tzv. černý obchod.

Z důvodu amnestie udělené v roce 1960 a následném snížení počtu vězňů došlo k rozhodnutí o zrušení nápravně pracovního tábora ke dni 1. 6. 1961. Zbylí vězni byli přemístěni do nedalekého nápravně pracovního tábora Bytíz. Toto vězeňské zařízení funguje dodnes, samozřejmě v jiných podmínkách.

Největším problémem všech výpovědí je čas. Jelikož vzpomínat na dobu před padesáti lety není nic jednoduchého. Proto uvedené vzpomínky nemohou být zcela objektivní. Nejvhodnější není ani počet dotazovaných, ale vzhledem k době, která uběhla od zkoumaného období, není lehké jakéhokoliv pamětníka najít. Zvláště k danému tématu. Na to je zapotřebí více času, který by mohl být zaměřen na samotné vyhledávání pamětníků a následné zpracovávání jejich vzpomínek.

Prvním ze svědků byl Stanislav Placatka z Třebeska, kde byla také vybudovaná šachta a díky tomu popsal počátky těžby poblíž jeho rodného místa. Dlouhá léta pracoval jako elektrikář a později jako vedoucí elektrikářů na dole Kamenná. Prošel několika šachtami a nejdéle pracoval právě na Kamenné, což je typické pro většinu pamětníků, s kterými jsem mluvil. Pan Placatka vypráví o svém pracovním působení v uranových dolech již od roku 1949. Tedy době, kdy byli ještě stále k těžbě využíváni němečtí zajatci. Celkem podrobně se potom zmiňuje i o ostatních vývojových fázích tábora Příbram-Vojna. Velice zajímavé je také zjištění, že někteří z chovanců Tábora nucených prací se zde usadili, a dokonce se stali i funkcionáři KSČ. Z jeho výpovědi je vidět, že se o dané téma zajímal hlouběji, ať už to bylo návštěvou samotného památníku Vojna nebo četbou literatury.

Dalším pamětníkem byl pan Stanislav Drnec z Dobříše, který byl spolupracovníkem výše zmíněného pana Placatky. Pan Drnec měl v jistém směru blíže k vězňům, jelikož jeho otec vlastnil továrnu, o kterou přišli v rámci restitucí. Sám se celkem aktivně účastnil pomoci potrestaným ze strany civilních zaměstnanců a to tím, že několikrát předával tzv. černou poštu.

Pan Oldřich Fous pocházející z Rožmitálu pod Třemšínem pracoval

v příbramských dolech deset let. Odešel v roce 1960, to je v roce, kdy byla udělena amnestie velké části vězňů. Jako střelmistr se setkával s vězni, kteří byli nasazeni přímo na uranovou žílu, a poskytl celkem podrobné svědectví o fungování vztahů mezi civily a „mukly“.

Posledním dotazovaným byl Jan Voříšek, taktéž pocházející z Rožmitálu pod Třemšínem. Po většinu života pracoval v místní pobočce podniku Agrostroj a po roce 1960 byl jeho spolupracovníkem pan Oldřich Fous. Jeho výpověď zastupuje většinu obyvatelstva, které mělo o vězních a táborech minimum informací a vše, co znali, bylo pouze z doslechu nebo z vyprávění lidí, kteří pracovali mezi vězni.

Výpovědi narátorů se povětšinou shodovaly, což naznačuje, že například chování většiny civilních zaměstnanců k obyvatelům tábora bylo velice pozitivní. Samozřejmě dochází i k různým názorům na stejnou událost, což je ale po takové době přirozené.

Nakonec je důležité podotknout, že ať se jednalo o kterékoliv vývojové období, tábor Příbram-Vojna byl zaměřen na těžbu uranové rudy, jakožto rudu strategickou pro Sovětský svaz.

5. Seznam zkratek

JD - Jáchymovské doly

MNB – motomechanizovaná brigáda

SNB - Sbor národní bezpečnosti

TNP – tábor nucených prací

SVS – sbor vězeňské stráže

ÚV KSČ – Ústřední výbor KSČ

VS MV – Vnitřní stráž ministerstva vnitra

6. Seznam pramenů a literatury

Prameny

Archiv autora, Rozhovor s panem Stanislavem Placatkou ze dne 3. 3. 2009

Archiv autora, Rozhovor s panem Oldřichem Fousem ze dne 1. 4. 2009

Archiv autora, Rozhovor s panem Stanislavem Drncem ze dne 16. 3. 2009

Archiv autora, Rozhovor s panem Janem Voříškem ze dne 18. 4. 2009

Archiv Muzea třetího odboje, Fond Tábor Vojna

Archiv podniku Diamo (archiv bez rozlišení fondů)

SOA Příbram – sbírka literatury k tématu

Prameny vydané

Mezník, J.: *Můj život za vlády komunistů (1948-1989)*, Brno 2005.

Literatura

Bártík, F.: *Budování táborů pro nesvobodné pracovní síly v místech produkce uranové rudy na území České republiky*, in: Podbrdsko XIV, Příbram 2007, s. 57 – 79.

Bártík, F.: *Budování uranových táborů na území České republiky v letech 1946 – 1953*, in: Zářící minulost, Chomutov 2005, s. 32 – 45.

Bártík, F.: *Tábory nucené práce na Příbramsku*, in: Podbrdsko XIII, Příbram 2006, s. 172 – 220.

Bártík, F.: *Tábor Vojna ve světle vzpomínek bývalých vězňů*, Praha 2008.

Bártík, F.: *Tragická smrt školačky v roce 1961*, in: Podbrdsko XII, Příbram 2005.

Borák, M – Janák, D.: *Tábory nucené práce v ČSR 1948 – 1945*, Opava 1996.

Böss, O.: *Němečtí váleční zajatci v uranových dolech Jáchymov 1945 – 1950*, Mnichov 1962.

Bradley, J. F. N.: *Válka a mír po roce 1945: Dějiny vztahů mezi Sovětským svazem a Západem*, Praha 1994.

Cottrell, Ph. L.: *20. století den po dni*, Praha 1994.

Cuhra, J.: *Trestní represe odpůrců režimu*, Praha 1997.

- Dějiny 20. století. Encyklopedie politického, ekonomického a kulturního dění*, Praha 1994.
- Dvořáková, Z.: *Z letopisů třetího odboje*, Praha 1992.
- Hobsbawm, E., *Věk extrémů. Krátké 20. století 1914-1991*, Praha 1998.
- Janák, D.: *Nasazení německých zajatců ze SSSR v Jáchymovských dolech (1947 – 1953)*, in: *Perzekuce občanů z území dnešní České republiky v SSSR. Sborník studií*. Praha 2003. s. 229 – 264.
- Johnson, P.: *Dějiny 20. století*, Praha 1991.
- Judt T.: *Poválečná Evropa. Dějiny od roku 1945*, Praha 2008.
- Kaplan, K.: *Aparát ÚV KSČ v letech 1948-1968*, Praha 1993.
- Kaplan, K.: *Pravda o Československu 1945-1948*. Praha 1990.
- Kaplan, K.: *Sociální souvislosti krizí komunistického režimu v letech 1953-1957 a 1968-197*, Praha 1993.
- Kaplan, K.: *Tábory nucené práce v Československu v letech 1948 – 1954*, Praha 1993.
- Kaplan, K. – Pacl, V.: *Tajný prostor Jáchymov*, České Budějovice 1993.
- Karlsch, R.: *Těžba uranu a politická situace bývalé NDR*, in: *Zářící minulost*, Chomutov 2005, s. 12 – 15.
- Kárník, Z. - Kopeček, M. (edd.): *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu I-V*, Praha 2003-2005.
- Kocian, J. – Pernes, J. – Tůma, O. a kol.: *České průšvihy aneb prohry, krize, skandály a aféry českých dějin let 1848 – 1989*, Brno 2004
- Kýr, A.: *Způsoby zacházení s vězni v ČSR v letech 1945-1955 (přehled základních předpisů)*, Opava 2002.
- Lepka, F.: *Český uran. Neznámé hospodářské a politické souvislosti 1945 – 2002*, Liberec 2003.
- Pernes, J.: *Dějiny Československa očima Dikobrazu 1945-1990*, Brno 2003.
- Pernes, J.: *Komunistky s fanatismem v srdci*, Praha 2006.
- Pernes, J.: *Krize komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století*, Praha 2008.
- Pernes, J.: *Takoví nám vládli. Komunističtí prezidenti Československa a doba, v níž žili*, Praha 2003.
- Petrášová, L.: *Vězeňské tábory v jáchymovských uranových dolech*, Sborník archivních prací 54, č. 2, Praha 1994.
- Pluskal, O.: *Poválečná historie jáchymovského uranu*, Praha 1998.

Rupnik, J.: *Dějiny Komunistické strany Československa. Od počátků do převzetí moci*, Praha 2002.

Toníček, R.: *Těžba uranu v Horním Slavkově*, Sokolov 2001.

Vaněk, M. a kol., *Orální historie. Metodické a „technické“ postupy*, Olomouc 2003.

Vaněk, M. – Mücke, P. – Pelikánová, H., *Naslouchat hlasům paměti. Teoretické a praktické aspekty orální historie*, Praha 2007.

Zářící minulost. Sborník příspěvků z česko-německého semináře, konaného při příležitosti výstavy *Zářící minulost* v oblastním muzeu v Chomutově 31. 3. 2005, Chomutov 2005.

7. Seznam obrazové přílohy

1. Místa izolace a likvidace odpůrců totalitního systému v Československu po roce 1948.
2. Tabulka obětí totalitního režimu v Československu z let 1948 – 1989.
3. Model tábora Příbram-Vojna v památníku Tábor Vojna u Příbrami.
4. Fotografie jedné z místností kulturního domu v Památníku Vojna.
5. Fotografie důlního huntíku.
6. Fotografie vstupní prány Památníku Vojna.
7. Fotografie tábora Vojna z padesátých let.
8. Současná podoba dolu Kamenná.

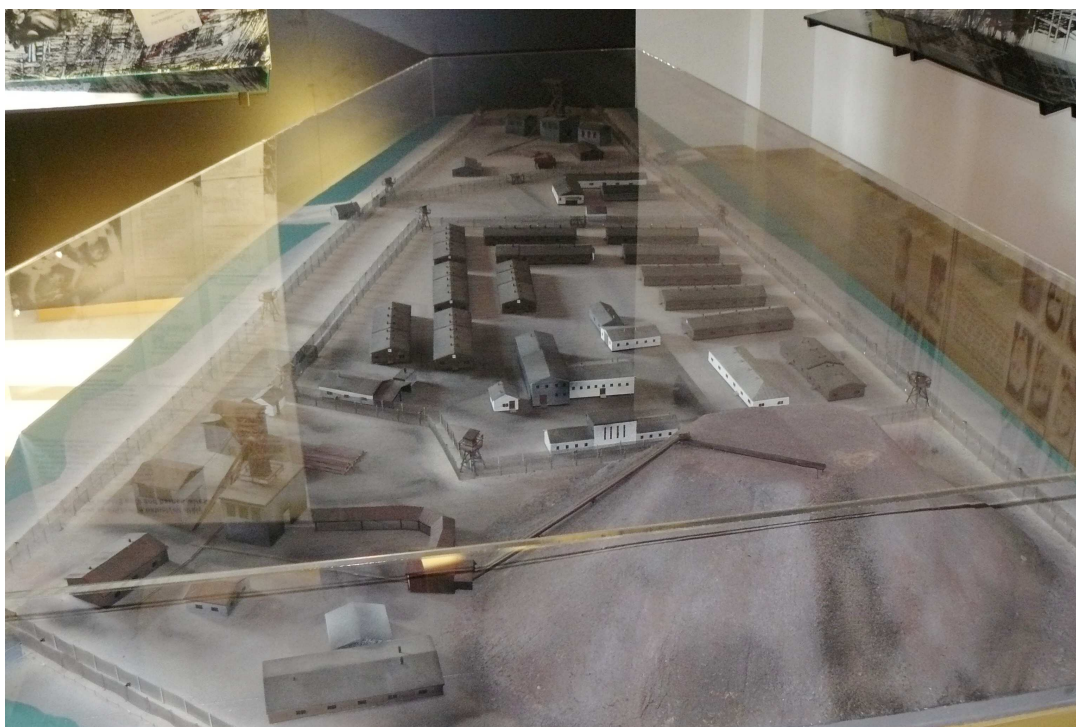
8. Obrazová příloha



1. Místa izolace a likvidace odpůrců totalitního systému v Československu po roce 1948.

Osoby odsouzené státním soudem v l. 1946–1952.....	27 000
Osoby odsouzené komunálním soudem v l. 1953–1989.....	70 000
Odsouzení nebo internovaní rolníci.....	35 000
Odsouzení nebo internovaní řemeslníci a maloobchodníci.....	15 000
Osoby v táborech nucených prací (TNP).....	186 000
Osoby v pomocných technických praporech (PTP).....	118 000
Ve věznicích a táborech zemřelo, nebo jinak násilně přišlo o život.....	15 726
Popraveno.....	238
Oběti poučkových čistek (vyloučení vysokoškoláci se zákazem studia).....	7 000
Propuštěno z továren pro neúčast na generální stávce v únoru 1948.....	4 000
Emigrační vlna po únoru 1948.....	400 000
Emigrační vlna po srpnu 1968.....	450 000
Masovými čistkami (vyřazení z veřejného života, s označením politicky nespolehliví) bylo postiženo v letech 1948-1989.....	500 000
Celkem.....	1 827 964

2. Oběti totalitního režimu v Československu z let 1948 – 1989.



3. Model tábora Přeborn-Vojna v památníku Tábor Vojna u Přebornami.



4. Jedna z místností kulturního domu v Památníku Vojna.



5. Fotografie huntíku. V takovém se vězni pokoušeli o útěk.



6. Nápis nad vstupní branou do tábora Vojna. Nápadně podobný nápisu „Arbeit macht frei“ z nacistických koncentračních táborů.



9. Jedna z několika fotografií tábora Vojna z padesátých let.



8. Současná podoba dolu Kamenná.